

Zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven

Studijní text

Verze 2.0

Autor: PhDr. Marie Šedá

Konzultant: PhDr. Vít Richter

Praha 2025

Odborná způsobilost	Zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven
Profesní kvalifikace	Samostatný knihovník metodik (kód: 72-020-R)
Kvalifikační úroveň	6
Klíčová slova	Knihovny, historie, vývoj, spolupráce, legislativa, regionální funkce, výkony, rozborů, analýzy, aktivity, organizace, ocenění, semináře, konference
Anotace	Knihovny v ČR vznikaly zprvu jako součásti spolků a sdružení, legislativního ukotvení se jim dostalo až po schválení 1. knihovního zákona v roce 1919. V celém svém historickém období provází knihovnickou komunitu spolupráce a snaha o sjednocení knihovnických procesů. Přestože modely spolupráce dostávaly ve svém historickém vývoji různá pojmenování, faktem zůstává, že cíl byl vždy zaměřen na snahu zkvalitňovat knihovnickou práci a v rámci podmínek (mnohdy politicky daných) spolupracovat. V současné době je spolupráce a rozvoj knihoven v České republice dán legislativním ukotvením – zákonem č. 257/2001 Sb. a následně prováděcími dokumenty, především metodickými pokyny Ministerstva kultury České republiky. Studenti po prostudování této studijní opory získají vhled do problematiky spolupráce veřejných knihoven, a to nejen z pohledu historie, ale i současných trendů.

Tvorba studijních textů je realizována za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci projektu Veřejné informační služby knihoven (VISK 1).

Aktualizace textu v roce 2025 je realizována z prostředků Národní knihovny ČR.

Zkouška z odborné způsobilosti **Zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven** má 5 částí, zkoušený musí splnit tato kritéria hodnocení:

Kritéria hodnocení	Způsob ověření
a Popsat legislativní rámec výkonu regionálních funkcí knihoven v České republice	Ústní ověření
b Charakterizovat základní pojmy z oblasti regionálních funkcí knihoven	Ústní ověření
c Popsat standardy pro výkon regionálních funkcí knihoven	Ústní ověření
d Popsat konkrétní model smluvního a finančního zajištění výkonu regionálních funkcí	Ústní ověření
e Popsat tvorbu výměnných souborů a jejich cirkulaci a distribuci	Ústní ověření

Tento text pro vás připravila PhDr. Marie Šedá, Národní knihovna ČR, marie.seda@nkp.cz

Text konzultoval PhDr. Vít Richter, Národní knihovna ČR, vít.richter@nkp.cz

Aktualizace textu proběhla v roce 2025.

OBSAH

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍHO TEXTU	7
1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	8
1.1 Od tradičního knihovnictví ke komunitním knihovnám	8
1.2 Legislativní ukotvení.....	9
1.3 První knihovnický zákon.....	10
1.4 Druhý knihovnický zákon	14
1.5 Třetí knihovní zákon.....	19
2 ČESKÉ KNIHOVNICTVÍ PŘED REGIONÁLNÍMI FUNKCEMI.....	25
3 REGIONÁLNÍ FUNKCE KNIHOVEN	27
3.1 Ustanovení regionálních funkcí.....	28
3.2 Mezníky ve vývoji regionálních funkcí	28
3.3 Prostějovská výzva	29
3.3.1 Hlavní témata řešená v Prostějově.....	30
3.3.2 Financování regionálních funkcí	31
3.4 Období od roku 2002 do roku 2004	31
3.5 Období od roku 2005 až po současnost.....	32
4 LEGISLATIVNÍ RÁMEC RF	34
5 STRUKTURA MODELU A CÍLE RF KNIHOVEN	38
5.1 Cíle regionálních funkcí.....	39
5.2 Finanční zabezpečení výkonu RF	40
5.3 Organizační zabezpečení výkonu RF	43
5.4 Personální zabezpečení výkonu RF	46
5.4.1 Pracovní činnost metodika	46
5.4.2 Celoživotní vzdělávání metodika	47
5.5 Programová náplň pro výkon RF	48
5.5.1 Období od roku 2002 do roku 2005	49
5.5.2 Období od roku 2005.....	50
5.6 Metodická oddělení krajských a pověřených knihoven	51
6 REGIONÁLNÍ FUNKCE A ZMĚNY V KNIHOVNICTVÍ	52
6.1 Poradenská a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozbory.....	52

6.2	Statistika a hodnocení činnosti knihoven	52
6.3	Vzdělávání knihovníků, semináře, porady.....	53
6.4	Tvorba výměnných knihovních fondů, jejich cirkulace a distribuce, správa, revize a aktualizace	54
6.4.1	Systém tvorby výměnných souborů, distribuce, cirkulace	54
6.5	Pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů	55
6.6	Nákup a zpracování KF pořízených z prostředků provozovatele knihovny a jejich distribuce	56
6.7	Podpora vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit	57
6.8	Servis automatizovaného knihovního systému (AKS).....	57
7	PLATFORMY PRO SETKÁVÁNÍ METODIKŮ	59
7.1	Semináře RF knihoven.....	59
7.2	Porady metodiků v krajských knihovnách	59
7.3	Úloha krajské knihovny v systému regionálních funkcí knihoven....	60
8	STANDARDY PRO VÝKON REGIONÁLNÍCH FUNKCÍ	62
8.1	Standard pro dobrou knihovnu	63
8.2	Služby knihoven knihovnám.....	64
8.3	Standard pro dobrý knihovní fond	65
8.4	Knihovna v obci.....	66
8.5	Standard pro postupy rekonstrukce knihoven	67
9	REGIONÁLNÍ FUNKCE A JEJICH SPECIFIKA	69
9.1	Moravskoslezský kraj a spolupráce knihoven	69
9.2	Střediskový systém v Severomoravském kraji (1960–1976).....	70
9.3	Období 1976–1980 ve znamení experimentu	71
9.4	Vývoj RF v období centralizovaného systému (1980–1992)	71
9.5	Období transformace veřejných knihoven (1992–2001).....	72
9.6	Období 2002 do roku 2005	72
9.7	Zásady zajištění výkonu RF v MSK (2007)	72
9.8	Zásady pro zajištění výkonu RF v MSK (2015)	72
10	EXTERNÍ ZPĚTNÉ VAZBY.....	74
10.1	Kult (MK) 12-01.....	74
10.2	Benchmarking knihoven	74
11	VNĚJŠÍ VZTAHY	75
11.1	Knihovnické soutěže a ocenění	75

11.1.1	Vesnice roku.....	75
11.1.2	Knihovna roku.....	75
11.1.3	Městská knihovna roku.....	75
11.1.4	Cena českých knihovníků.....	76
11.1.5	Medaile Z. V. Tobolky.....	76
11.1.6	Krajská ocenění.....	76
11.2	Konference a semináře.....	81
12	KNİHOVNICKÉ ORGANIZACE.....	82
12.1	SKIP – Svaz knihovníků a informačních pracovníků.....	82
12.2	SDRUK – Sdružení knihoven.....	82
12.3	Asociace knihoven a vysokých škol České republiky	83
13	SHRNUJÍCÍ OTÁZKY.....	84
	SHRNUTÍ STUDIJNÍHO TEXTU	88

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍHO TEXTU

ÚVOD

Studijní opora **Regionální funkce knihoven** je určena studentům k přípravě na zkoušku dle Národní soustavy kvalifikací (Samostatný knihovník metodik, kód: 72-020-R) pro úroveň 6¹.

Předpokladem pro úspěšné absolvování tohoto předmětu je základní orientace v oblasti knihoven a knihovnictví, znalost systému knihoven v České republice a základní informační toky v oboru.

Text je zpracován tak, aby student získal znalosti o vývoji a současnosti českého knihovnictví od jeho legislativního ustanovení v roce 1919 až do této doby. Je členěn do několika základních kapitol, které studenta provedou vývojem knihoven v oblasti spolupráce a metodické pomoci, a to ve všech zásadních historických etapách.

PO PROSTUDOVÁNÍ STUDIJNÍHO TEXTU STUDENT:

- ví, jakou roli v knihovnictví hraje spolupráce,
- dokáže se orientovat v problematice regionálních funkcí (dále jen RF) knihoven,
- ví, které knihovny v ČR jsou nositelem výkonu RF,
- zná pravidla, kterými se řídí RF knihoven,
- orientuje se v legislativě spojené s výkonem RF, ovládá terminologii,
- zná a umí aplikovat metodické pokyny Ministerstva kultury k výkonu RF,
- uvědomuje si, jak je důležitá komunikace s poskytovateli dotace mezi pověřenými a obsluhovanými knihovnami,
- zná typy výkonů knihoven, které jsou v rámci výkonu RF sledovány,
- ví, jaké výkony se celostátně vykazují a analyzují,
- ví, jak lze ocenit knihovny,
- zná vazby na české knihovnické organizace,
- má vhled do významných celostátních aktivit pro rozvoj knihovnictví.

KLÍČOVÁ SLOVA STUDIJNÍ OPORY

Knihovny, historie, vývoj, spolupráce, legislativa, regionální funkce, standardy, příručky, výkony, rozbor, analýzy, aktivity, organizace, ocenění, vzdělávání, semináře, konference.

¹ Viz https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1134-Samostatny_knihovnik_metodik_samostatna_knihovnice_metodicka/revize-4218/kvalifikacni-standard

1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

*Knihovny jsou jedinečné instituce,
které chrání před nevědomostí.
Jejich existence ukazuje míru demokracie,
uznání hodnoty znalostí a kultury.*

1.1 Od tradičního knihovnictví ke komunitním knihovnám

Cílem komplexního systému veřejných knihoven je poskytování služeb všem obyvatelům bez rozdílu, orientace na kvalitní služby poskytované v podstatně míře dostupné sedm dní v týdnu po dvacet čtyři hodiny. Snahou knihoven a jejich zřizovatelů je zpřístupnění služeb bez jakýchkoliv fyzických i psychických bariér v příjemném prostředí. Knihovny se stávají místem setkávání různých generací, prostorem pro trávení volného času, místem pro studium. Posun od „tradičního“ knihovnictví ke knihovnictví komunitnímu má svůj dlouholetý vývoj postavený na různých modelech spolupráce knihoven.

Vývojové změny probíhají velmi rychle v důsledku pronikání nových technologií a změn v poptávce, takže se mění nejen celkový rozsah služeb, ale také charakter knihovnické práce.

České knihovnictví má bohatou historii, jejíž kořeny sahají až ke sbírkám rukopisných knih ve středověku. Tehdy se jednalo především o knihovny klášterní, zámecké, univerzitní či měšťanské, které sloužily danému úzkému okruhu uživatelů². Až osvícenská doba Marie Terezie (1740–1780) usilovala o rozšíření vzdělanosti do širších vrstev obyvatelstva a prvním velkým krokem realizovaným v tomto duchu bylo zpřístupnění Veřejné c. k. univerzitní knihovny v roce 1777³.

V následujících letech začaly vznikat první veřejné čítárny a půjčovny knih, které sloužily spíše německému měšťanstvu a úředníkům, ne však českým vzdělávacím cílům. Těmto účelům zpočátku sloužily soukromé knihovny české inteligence, později školní a spolkové knihovny vznikající i v menších městech a obcích. Nejblíže k lidovým knihovnám měly knihovny čtenářských spolků a společností. Postupně začínaly vznikat obecní a městské knihovny.⁴

Knihovny procházejí dlouhodobým vývojem. Historický vývoj knihoven je známý díky tomu, že ho někdo sledoval a evidoval. Nejvíce dat o činnosti

² CEJPEK, Jiří a kol. Dějiny knihoven a knihovnictví. 2., dopl. vyd. Praha: UK v Praze; Karolinum, 2002. s. 57.

³ KUBÍČEK, Jaromír. Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích. Brno: Moravská zemská knihovna, 2019. ISBN 978-80-7051-250-0. S. 15.

⁴ KUBÍČEK, Jaromír. Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích. Brno: Moravská zemská knihovna, 2019. ISBN 978-80-7051-250-0.

knihoven poskytují knihovní statistiky. Jejich systematický sběr je ošetřen už prvním knihovnickým zákonem⁵, ale základní statistická data knihoven se evidovala i předtím.⁶

Novodobé knihovnictví je postaveno na spolupráci. Model kooperace se v čase měnil nejen podle požadavků doby, ale i podle legislativních změn. V průběhu doby došlo k mnoha změnám zákonů týkajících se knihovnictví. Samotný výkon regionálních funkcí knihoven je jen jedním z modelů spolupráce knihoven v systému veřejných knihoven.

Regionální funkce (RF) knihoven v České republice byly zákonně ustanoveny v roce 2002.⁷

1.2 Legislativní ukotvení

Strategickými dokumenty, které udávají směr vývoje českého knihovnictví, jsou hlavně **knihovnické/knihovní zákony**. Doposud bylo české knihovnictví usměrňováno třemi knihovnickými zákony (včetně jejich novel) a další důležitou doplňující legislativou.

Už v počátcích systematického budování knihoven bylo jasné, že knihovny nemohou fungovat jako samostatné prvky bez vzájemných vazeb a spolupráce. Spolupráce nemohla dlouhodobě fungovat živelně. Je proto pochopitelné, že **principy a formy kooperace knihoven v systému byly postupně kodifikovány v knihovnických zákonech**.

Obrázek 1 – Vývojové etapy knihovních zákonů 1919–2001

⁵ Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. Dostupné z:

https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

⁶ CEJPEK, Jiří a kol. *Dějiny knihoven a knihovnictví*, s. 181.

⁷ Předkládací a důvodová zpráva (k Usnesení vlády České republiky ze dne 26. února 2001 č. 195 k zajištění regionálních funkcí veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/Pedkladacadvodovzprva.pdf>

1.3 První knihovnický zákon

Rok 1919 byl pro české knihovnictví velmi zásadní. Rok od vzniku Československé republiky byl připraven a prosazen první knihovnický zákon – „**Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních.**“⁸

Zákon má „nařizovací“ formu, přikazuje totiž politickým obcím zřizování veřejných knihoven za účelem doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev národa. Je stručný, má 12 paragrafů. Zřejmě nejdůležitějším atributem zákona bylo, že **nařizoval zřízení veřejné knihovny v každé malé obci či městě, aby tak byla zabezpečena možnost přístupu k literatuře i těm nejokrajovějším skupinám obyvatelstva.**

Uplatněním této zásady je první knihovnický zákon jedinečný. Usiloval o maximální, a přitom rovnoměrné rozšíření vzdělanosti obyvatelstva prostřednictvím knihoven, což není kodifikováno ani v jednom z tehdejších angloamerických knihovnických zákonů. Později se tímto příkladem inspirovalo i zákonodárství ve Francii, Kanadě, Polsku, Lotyšsku či Bulharsku. Veřejné knihovny v Československé republice tak dostaly právní oporu pro svůj růst, a vytvořenou síť lze dodnes řadit mezi nejhustší na světě.⁹

Nezbytným doplňkem knihovnického zákona je **prováděcí nařízení z 5. listopadu 1919**¹⁰. Pro sledování problematiky budování vazeb mezi knihovnami je vhodné poukázat na některé zajímavé stati prováděcího nařízení.

V článku 17 (k § 3 knihovnického zákona) se veřejným knihovnám obecným nařizuje: „*Dozírat na knihovny v ústavech obecních, sirotčincích, vyučovacích ústavech, útulcích, chudobincích, chorobincích, nemocnicích, strážnicích policejních a hasičských a jiných. Tyto knihovny (až na nemocniční), zásobují se četbou pomocí knihovny veřejné. Veřejné knihovny mohou půjčovati těmto ústavům kolekce knih...*“¹¹

Prováděcí nařízení v článku 50¹² předpokládalo, že v každém kraji vznikne ústřední knihovna, ale tento záměr se nepodařilo naplnit. Místo toho postupně vznikaly obvodové a okresní knihovny, které byly financovány ze sdružených

⁸ Česko. Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních ze dne 21. července 1919.

Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

⁹ GÉBLOVÁ, ALENA. Síť veřejných knihoven máme nejhustší na světě. STATISTKA &MY. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty-archiv/ea002b5940>

¹⁰ Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

¹¹ Tamtéž, článek 17.

¹² Tamtéž, článek 50.

finančních prostředků obcí, státu a soukromých přispěvatelů. Jejich hlavním úkolem bylo zajištění knih (putovních knihoven) pro malé vesnické knihovny.¹³

V prováděcím nařízení z roku 1919 je kromě množství jiných otázek řešena i otázka sběru **statistických dat** či **dozoru nad nově vznikajícími knihovnami**. Odpovědnost je přidělována podle typu knihoven.¹⁴

První knihovnický zákon se zabývá „jen“ veřejnými knihovnami obecními, ne už například knihovnami vědeckými. Ty byly v této době mimo knihovnický zákon.

Zákonem jsou **definovány tři typy knihoven**, kde knihovny obecní jsou dále členěny do dvou skupin podle počtu obyvatel obce:

Obrázek 2 – Typy knihoven definované v 1. knihovnickém zákonu

I. Ústřední knihovny – okresní, obvodové knihovny

II. Veřejné knihovny obecní

- a) Veřejné knihovny obecní do 2 000 tisíc obyvatel
- b) Veřejné knihovny obecní nad 2 000 tisíc obyvatel

III. Ostatní spolkové knihovny

K dozoru se prováděcí vyhláška vyjadřuje takto:

„Po stránce technické a administrativní veřejné knihovny obecní i ústřední, především knihovny v obcích, čítajících více než 2 000 obyvatelů, jsou podřízeny dozoru státních instruktorů knihovních. Instruktoři knihovnám navrhuji a uvádějí v praxi novoty technicko-administrativní. Každá veřejná knihovna jest povinna podávati instruktoru do 15. února o činnosti své za

¹³ KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2019. ISBN 978-80-7051-250-0. S. 156–158.

¹⁴ Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. Informace pro knihovny. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

*uplynulý správní rok zprávu (bilanci a statistická data), na tiskopisech, upravených státním úřadem statistickým ve srozumění s ministerstvem školství a národní osvěty. První výroční zprávu jest zaslati instruktoru do 15. února 1921. Instruktoři zpracují pro veřejnost přehlednou zprávu o stavu obecních a ústředních knihoven. Z rozhodnutí okrskového dozorce knihovnického jest se odvolati do 14. dnů příslušnému státnímu instruktoru; z rozhodnutí státního instruktora k ministerstvu školství a národní osvěty.*¹⁵

Ohledně dozoru nad menšími knihovnami se ve vyhlášce píše:

*„Tento dozor vykonávají v obcích do 2 000 obyvatelů okrskoví dozorcí knihovničtí, to jest kvalifikovaní znalci, které po návrhu okresního sboru osvětového jmenuje a funkce zprošťuje ministerstvo školství a národní osvěty vždy pro okrsek 10–15 obcí. Úkolem jejich jest zjišťovati, zda finanční příspěvky obcí, zařízení veřejných knihoven a čítáren, výběr a oběh četby odpovídá daným předpisům. O svých pozorováních podávají zprávu jednak okresnímu osvětovému sboru, jednak příslušnému instruktoru.“*¹⁶

Dozor nad knihovnami se rozděloval ne podle velikosti knihovny, ale **podle velikosti obce, ve které knihovna sídlila**. Knihovna sídlící v obci, která měla víc než 2000 obyvatel, byla pokládána za **knihovnu „vyšší kvality“**, proto ji dozoroval **státní instruktor**¹⁷. Ten měl za úkol nejen přinášet do knihoven novinky z oboru, ale také shromažďovat bilanci a statistická data veřejných knihoven. Knihovny v obcích do 2000 obyvatel podléhaly okrskovým dozorcům. Ti byli jmenováni okresním sborem a každý dozorce měl ve svém okrsku (10 až 15 knihoven) kontrolovat, zda činnost knihoven a jejich financování od obcí probíhá dle daných předpisů.

Důležitým doplňujícím legislativním dokumentem, který rozšiřuje kompetence okrskových dozorců, je „Instrukce okrskových dozorců knihovnických z 8. dubna 1920, č. 23.189, kde se o nich píše:

„Úkol jejich jest v první řadě iniciativní a poradní, aby urychlili vývoj knihoven, vlastním vzorem, přátelskou radou i odborným výkladem povznášeli práci knihovníků venkovských. Dozorce se dohodne o jednotném postupu s dozorcí sousedních okrsků, s nimiž se schází aspoň dvakrát do roka ke společným poradám v okresním sboru osvětovém. Rovněž svolává na občasné rady knihovníky svého okrsku a doporučuje jim vzájemnou pomoc. Každou

¹⁵ Tamtéž, článek 56.

¹⁶ Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. Informace pro knihovny [online]. Článek 55.

¹⁷ Státní instruktoři pracovali při Ministerstvu školství a národní osvěty.

veřejnou knihovnu svého okrsku dozorce prohlédne aspoň dvakrát do roka.“¹⁸

V dalších čtrnácti bodech jsou úkoly okrskových dozorců ještě podrobněji rozepsány. Dokument končí slovy:

*„Ministerstvo školství a národní osvěty očekává, že se ideální snaze okrskových dozorců knihovnických podaří vytvořit hustou síť veřejných knihoven na venkově a tím prohloubit vzdělání lidové“.*¹⁹

Vybudování husté sítě knihoven bylo prvním a nutným předpokladem pro to, aby mezi nimi mohly vznikat **vazby a vztahy spolupráce**. Ať už měl první knihovnický zákon jakékoli nedostatky, byl na svou dobu velmi pokrokový.

Půjčováním přenosných knihoven – v dnešní terminologii „**výměnných souborů**“, byl vytvořen **zárodek budoucí meziknihovní výpůjční služby**. Zřizováním ústředních knihoven se kladly základy metodické pomoci velkých knihoven malým.

INFO

Regionální funkce knihoven jsou praxí zavedenou již prvním knihovnickým zákonem výrazně inspirovány.

Struktura systému veřejných knihoven podle prvního knihovnického zákona, odpovědnost a vazby mezi knihovnami, jsou graficky popsány na následujícím obrázku.²⁰

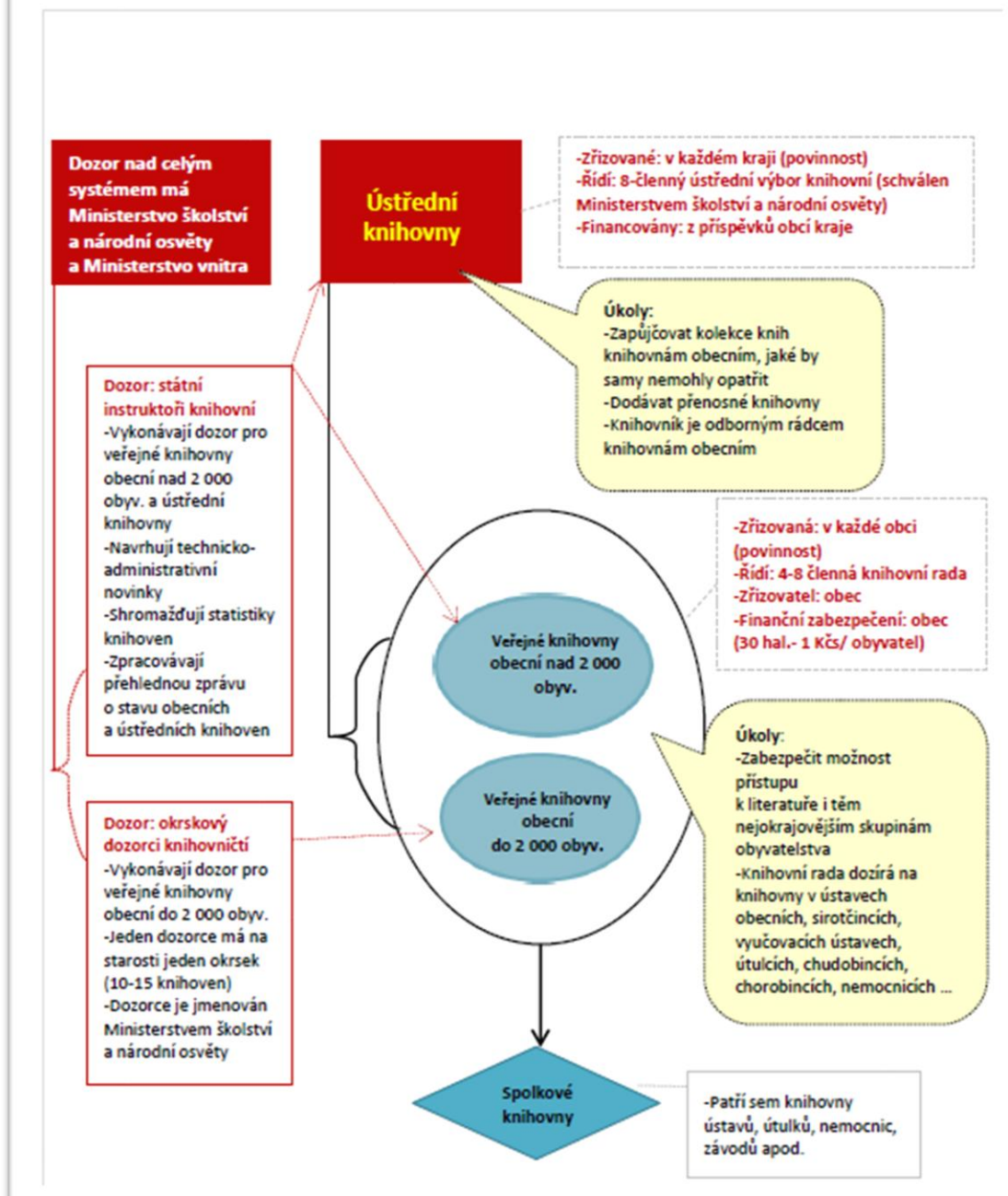
¹⁸ Instrukce okrskových dozorců knihovních, vydané ministerstvem školství a národní osvěty dne 8. dubna 1920, č. 23.189. Informace pro knihovny. Dostupné z:

https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Dle Marty Lelkové.

SYSTÉM VEŘEJNÝCH KNIHOVEN PODLE 1. KNIHOVNICKÉHO ZÁKONA

1.4 Druhý knihovnický zákon

V roce 1952 vyšla směrnice Ministerstva informací a osvěty č. 69 327/51 nazvaná „**Směrnice o spolupráci knihoven všech druhů**“, podle které je po dohodě s ústředními orgány zavedena **jednotná síť knihoven**. Byl to jakýsi první pokus o zavedení jednotné soustavy knihoven, který nebyl zcela regulérní. Oficiální přípravná fáze druhého zákona začíná až v roce 1958, která trvá zhruba rok.

Celkově měl druhý knihovnický zákon devět pracovních verzí. Důležité je připomenout, že od počátku v něm byla preferována **jednotná soustava knihoven tvořená všemi typy knihoven v tehdejší ČSR**, na rozdíl od prvního knihovního zákona, který se vztahoval pouze na veřejné knihovny provozované obcí.

INFO

Poslední – devátá verze zákona, byla nakonec schválena Národním shromážděním ČSR 9. července 1959.²¹

Druhý knihovnický zákon č. 53/1959 Sb., „**zákon o jednotné soustavě knihoven**“²² sloužil dalších 42 let. Zákon má 14 paragrafů, je velmi obecný a je silně ovlivněn tehdejší politickou situací v republice. Zákon vnesl určitý řád do vzájemných vztahů knihoven a celých sítí, které soustavu knihoven tvoří.

Mezi pozitiva patřilo:

- společenské zvýraznění významu knihoven a vzájemné funkční propojení všech typů knihoven do jednotné soustavy knihoven,
- každému občanu bylo umožněno vypůjčit si potřebnou knihu z kterékoli veřejně přístupné knihovny jednotné soustavy,
- zřízení Státní knihovny ČSR umístěné na vrcholu hierarchie,
- vzájemnou spolupráci knihoven,
- odborné vzdělávání knihovníků,
- vznik Ústřední knihovnické rady.

Důraz v tomto zákoně byl kladen na **centralizaci**, vzájemnou **kooperaci** a **koordinaci** činností knihoven všech typů, začleněných do vytvořené hierarchické struktury. Na čele struktury stojí nově vzniklá Státní knihovna ČSR. Ta měla ze zákona vymezené úkoly:

- trvale uchovávat domácí literaturu i ostatní bohemika a slovenika,
- bibliograficky zpracovávat současnou i minulou literární produkci,
- koordinovat bibliografickou práci v celostátním měřítku,
- shromažďovat domácí a nejdůležitější světovou literaturu a zpřístupňovat ji veřejnosti,
- provádět výzkum a vědecky zpracovávat teoretické otázky v oboru,
- poskytovat metodickou pomoc knihovnám jednotné soustavy.²³

Zákon definuje, ze kterých organizovaných sítí knihoven je tvořena jednotná soustava knihoven:

²¹ STREIT, Vincenc. Zákon o jednotné soustavě knihoven: K 40. Výročí knihovnického zákona č. 53/1959 Sb. Čtenář. 1999, roč. 51, č. 9, s. 250-252.

²² Česko. Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon) [online].

²³ Tamtéž.

Obrázek 3 – Sítě knihoven podle 2. knihovnického zákona

Spolupráce mezi knihovnami měla být zajištěna jak na vertikální, tak na horizontální úrovni. Knihovny v síti postavené na stejné hierarchické úrovni navzájem spolupracovaly.

Krajské a okresní knihovny byly ze zákona středisky metodické pomoci pro všechny níže postavené knihovny ve své síti. Každá síť měla svou ústřední knihovnu, která byla touto funkcí pověřena. Podrobnější úkoly jednotlivých knihoven měly být blíže definovány v statutech knihoven.²⁴

Důležitým doplňkem knihovnického zákona byla **vyhláška ministerstva školství a kultury č. 51/1963 ze dne 25. června 1963** o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů.²⁵

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Ministerstvo školství a kultury. Vyhláška Ministerstva školství a kultury č. 51 ze dne 25. června 1963 o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů. In: Sbírka právních předpisů 1963, částka 30, s. 209-212. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-51>

Tímto dokumentem se právně zakotvila:

- evidence všech knihoven v soustavě (upravila se evidence fondu, čtenářů a výpůjček),
- meziknihovní výpůjční služba (dále jen MVS)²⁶ (pravidla),
- přednostní právo knihoven na získávání potřebné literatury.

Problémovým tématem, které nebylo řešeno ve druhém knihovnickém zákoně, byl „neblahý“ stav hlavně malých knihoven s neprofesionálním pracovníkem. Brzy po uvedení zákona v platnost se ukázalo, že malé knihovny nemohou řádně plnit svou funkci, pokud jim nebude poskytována náležitá **pomoc a metodické vedení postavené na jasně daných a jednotných pravidlech**.

Střediskový systém knihoven

Již v šedesátých letech začíná jako řešení této situace vznikat **střediskový systém knihoven**. Jako první začal se střediskovým systémem experimentovat Jihočeský kraj. Praktické výsledky ale vzešly až z experimentu v **Severomoravském kraji**. Následně byl ministerstvem kultury do plánu pětiletky 1966–1970 zařazen pokyn budovat střediskový systém. Jako právní podklad pro budování systému sloužil statut střediskové knihovny z pera ministerstva kultury (1969).²⁷

Profesionalizace knihoven

Důležitým krokem v této etapě byla tzv. „**profesionalizace knihoven**“. V perspektivních obcích byly profesionalizovány místní lidové knihovny a ty pak byly pověřeny **střediskovou funkcí**. Statut střediskové knihovny poskytoval **dvě varianty střediskového systému**.

Podle první varianty zůstává přidružená knihovna samostatným zařízením té které obce, podle druhé je přidružena ke středisku formou pobočky. Doporučovalo se, aby jednotlivé kraje zvážily, která forma jim vyhovuje více, a stanovily variantu, která bude závazně uplatněná ve všech okresech kraje.

Středisková knihovna měla za úkol poskytovat metodickou a jinou odbornou pomoc menším – neprofesionálním knihovnám, které jí byly svěřeny.

Kromě toho za finanční prostředky poskytnuté zřizovateli malých spolupracujících knihoven vytvářela „**střediskový fond**“, který byl formou

²⁶ Dnes je meziknihovní výpůjční služba ošetřena knihovním zákonem č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), kde stojí: „Pokud v knihovním fondu knihovny není knihovní dokument, jehož zpřístupnění si její uživatel vyžádal, má provozovatel této knihovny (dále jen "žádající knihovna") povinnost v rámci meziknihovních služeb požádat provozovatele jiné knihovny o zprostředkování tohoto knihovního dokumentu, popřípadě o poskytnutí informace o něm (dále jen "dožádaná knihovna").“

²⁷ JIRKOVSKÁ, V. Střediskový systém v jednotné soustavě knihoven ČSR. Čtenář. 1975, roč. 27, č. 2, s. 42-45.

výměnných souborů poskytován zapojeným knihovnám. Později se střediskový systém rozšířil i na kooperaci knihoven v celookresním a krajském měřítku. Okresní knihovny převzaly funkci ústřední knihovny, která kooperaci knihoven v okrese řídila. Na krajské úrovni se ústřední knihovnou stala Státní vědecká knihovna v sídle krajského města.

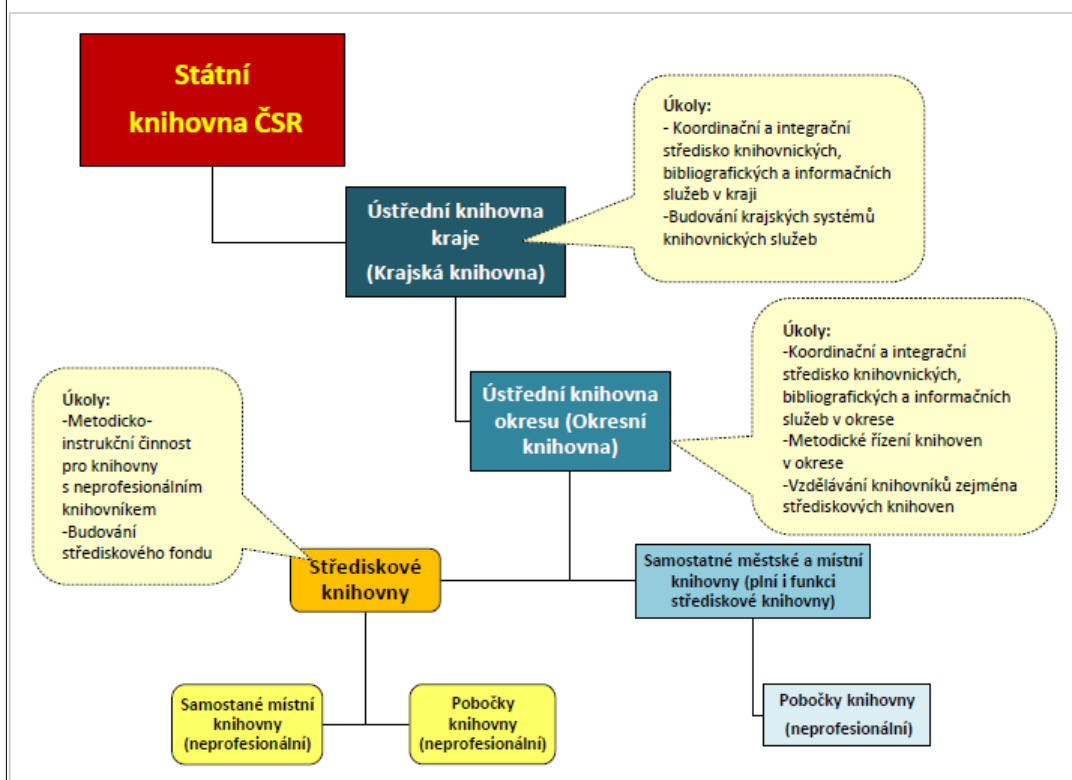
Střediskový systém měl přinášet:

- efektivnější využití finančních prostředků,
- odstranění duplicity některých odborných prací,
- vyšší odbornost knihovnické práce,
- dostupnost kvalitních služeb a literatury i pro uživatele malých knihoven.

Znamenal posun dopředu v propracovanosti systému spolupráce a pomoci větších knihoven menším, jak je to graficky znázorněno na obrázku níže. Stal se základním stupněm systému regionálních knihovnických služeb a zároveň byl výchozím bodem pro vznik regionálních funkcí, jež byly uzákoněny ve třetím knihovním zákoně.

Pro vývoj veřejných knihoven je důležité si uvědomit, že střediskový systém byl po období socialismu stále ve vývoji, měl celou řadu podob, odlišoval se kraj od kraje, což mělo také vliv na vývoj veřejných knihoven po roce 1989.
--

SCHÉMA VAZEB A SPOLUPRÁCE V SÍTI LIDOVÝCH KNIHOVEN PO ZAVEDENÍ STŘEDISKOVÉHO SYSTÉMU

Obrázek 4 – Schéma vazeb mezi knihovnami – dle M. Lejkové

INFO

Tento model spolupráce v síti lidových knihoven fungoval až do roku 1990.

Zákonem ČNR č. 425/1990 Sb. ze dne 9. 10. 1990 o okresních úřadech byla okresním úřadům v souvislosti s reformou veřejné správy časově omezena zřizovatelská práva ke knihovnám pouze do 31. 12. 1992, tím byla zahájena tzv. „transformace okresních knihoven“.²⁸

1.5 Třetí knihovní zákon

Současný knihovní²⁹ zákon č. 257/2001 Sb., zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb³⁰ se myšlenkou vzájemné spolupráce knihoven a vazeb mezi nimi zabývá a navazuje tak na jednotnou soustavu knihoven. Zákon má

²⁸ JIRKOVSKÁ, V. Střediskový systém v jednotné soustavě knihoven ČSR. *Čtenář*. 1975, roč. 27, č. 2, s. 42-45.

²⁹ U předchozích dvou zákonů se používalo adjektivum „knihovnický“, až třetí zákon zavedl nový – dnes používaný termín „knihovní“.

³⁰ Česko. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 29. července 2001. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

26 paragrafů, vztahuje se na všechny knihovny, které jsou evidovány v systému evidence knihoven na MK ČR³¹.

Třetí knihovní zákon je vyvrcholením zhruba desetileté snahy o vytvoření legislativy, která by odrážela změny ve společnosti po roce 1989 jak v rovině politické, tak společenské či technologické. Jednotná soustava knihoven se rozpadla a bylo potřeba určit nová pravidla pro chod knihoven.

Tlak na vytvoření nového zákona byl vyvíjen hlavně ze strany knihovnické odborné veřejnosti. MK ČR a parlament přistupovaly k této problematice dlouhou dobu poměrně laxe. Termín daný legislativním plánem vlády pro předložení návrhu zákona byl červen roku 2000, práce na zákoně stagnovala a spolupráce byla velice špatná. Na počátku června 2000 byl vládou k mezirezortnímu připomínkování předložen návrh zákona, který měl množství nedostatků. Nastalo období vyjednávání a hledání takových řešení, která by knihovnám přinejmenším neškodila.³²

Předsednictvo SKIP³³ vypracovalo oficiální dokument se šesti základními připomínkami k návrhu zákona. Ministerstvem kultury byl vytvořen druhý návrh zákona, který byl 29. června 2001 přijat.³⁴

V roce 2002 byla přijata **prováděcí vyhláška** k zákonu 257/2001 Sb., která blíže upravuje způsoby provedení třetího knihovního zákona.³⁵

INFO

Třetí knihovní zákon přináší zásadní změny oproti jednotné soustavě knihoven. Nemluví se v něm o veřejných knihovnách, ale o **knihovnách poskytujících veřejné knihovnické a informační služby**.

Vznikl nový model spolupráce knihoven a vazeb mezi nimi.

V § 3 je nově definován systém knihoven, který tvoří:

I. Národní knihovna České republiky, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Moravská zemská knihovna v Brně (zřízené Ministerstvem kultury)

³¹ Ministerstvo kultury České republiky

³² JIRKALOVÁ, Hana. Rozhovor s PhDr. Vítém Richterem, ředitelem odboru knihovnictví Národní knihovny ČR, předsedou SKIP a předsedou Ústřední knihovnické rady, o novém Zákoně o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. 1. Část. *Čtenář*, roč. 2001, roč. 53, č. 7-8, s. 198-200.

³³ Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR

³⁴ CELBOVÁ, Iva. Návrh knihovnického zákona – o nás bez nás. *Ikaros* [online]. 2000, roč. 4, č. 7.

³⁵ Česko. Vyhláška č. 88/2002 Sb. Vyhláška Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 21. února 2002. In: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-88>

II. Krajské knihovny (zřízené příslušným orgánem kraje)

III. Základní knihovny (zřízené příslušným orgánem obce nebo institucí, které slouží). Rozlišují se dva typy: knihovny s univerzálním a knihovny se specializovaným fondem.

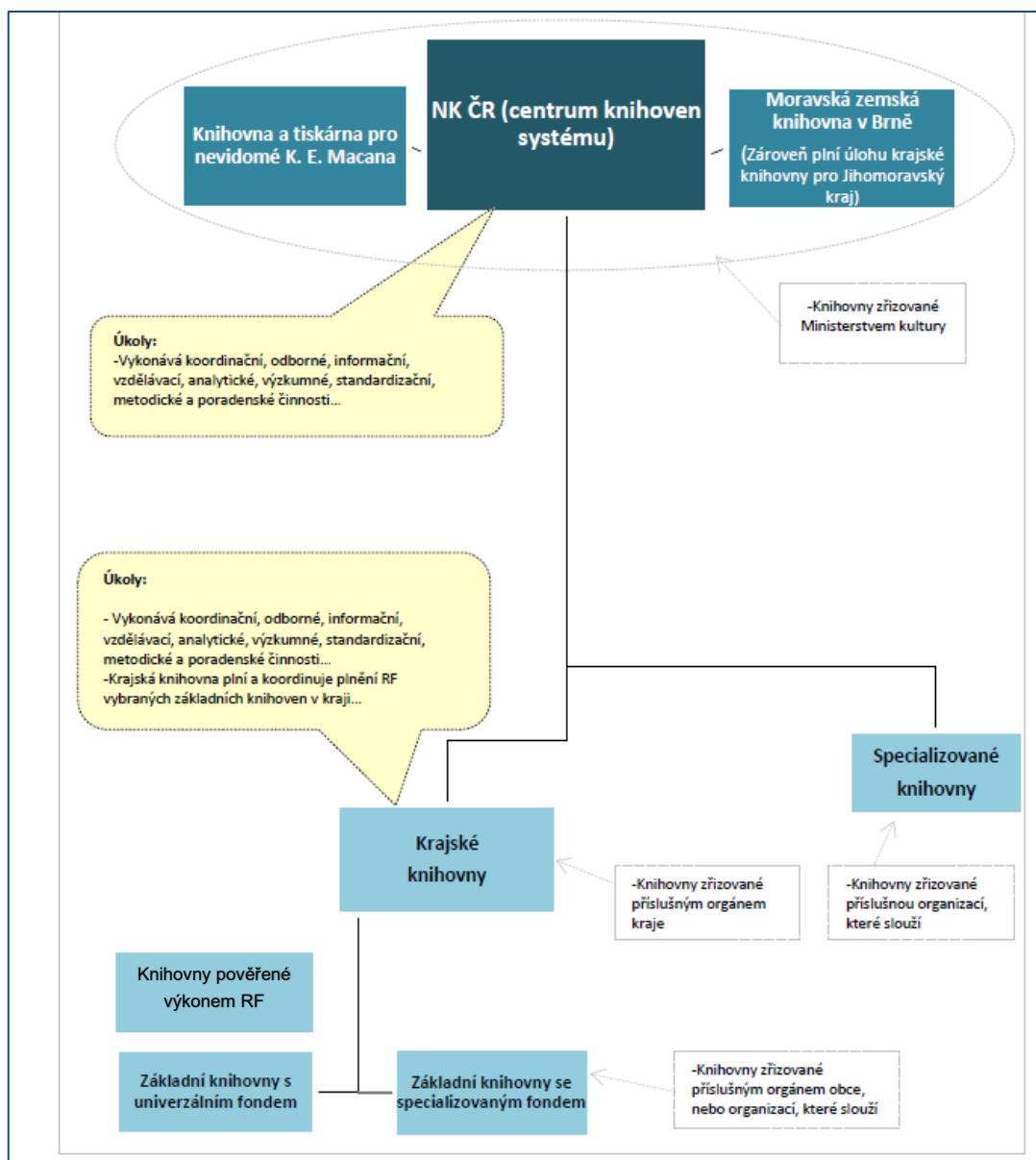
IV. Specializované knihovny.³⁶

KONTROLNÍ OTÁZKA

Kolik knihovních zákonů bylo v oblasti knihoven kodifikováno? Který z nich byl z historického pohledu nejpokrokovější a proč?

V § 9–13 jsou jednotlivé druhy knihoven a jejich funkce v systému knihoven blíže specifikovány. Obrázek 4 znázorňuje vazby v novém systému knihoven (dle Marty Lekové).

³⁶ Česko. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 29. července 2001. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257?citace=1#p3>

Obrázek 5 – Schéma vazeb mezi knihovnami – dle M. Lelkové

Poznámky ke schématu:

1. Ústřední knihovnou systému knihoven je NK ČR.
2. Zákonem vytvořený systém knihoven rozlišuje čtyři kategorie knihoven dělené dle zřizovatele.³⁷
3. Každý typ knihoven má zákonem definovanou funkci.

Třetí knihovní zákon vnáší do vztahů mezi knihovnami nové principy. Ve vztazích je zjevným prvkem **demokracie a dobrovolnost**, knihovny v systému

³⁷ Knihovní zákon v § 2, písm. h) a v § 11, odst. 3 nepřímě vkládá do systému knihoven velmi podstatný prvek „pověřené knihovny“, tj. základní knihovny, která na základě smlouvy vykonává regionální funkci.

mají sice zdánlivě hierarchickou strukturu, ale vzájemné vazby a odpovědnost nejsou tak pevně určovány mnohými předpisy a povinnostmi, jak tomu bylo v období předchozích dvou zákonů. Toto uvolnění vazeb se projevuje na úrovni vertikální i horizontální.

Veřejné knihovny sice musí akceptovat dané zákony a náležitosti (registrace na MK ČR, statistiky, VKIS³⁸, MVS atd.), ale po stránce vzájemných vazeb je na rozhodnutí knihoven, s kým a do jaké míry bude spolupracovat. Žádná nadřízená knihovna nemůže níže postavené nic nařizovat, všechno je dáno do roviny „**doporučení**“. Knihovny se za svoje počínání odpovídají hlavně svému zřizovateli, který je financuje.

V tomto klimatu a tomto duchu jsou vykonávány i **regionální funkce knihoven**. Nikdo nikomu nemůže nic nařizovat. Bývalé okresní knihovny se mohly rozhodnout, jestli se smluvně zavážou vykonávat funkci pověřené knihovny, a ostatní veřejné knihovny se mohou rozhodnout, jestli smlouvu s pověřenou knihovnou uzavřou a budou tuto formu pomoci využívat. **NK ČR a krajské knihovny mají svou funkci v rámci kooperačního systému RF danou zákonem.**³⁹

INFO

Regionální funkce knihoven jsou produktem téměř stoletého formování a proměn, a že pointa kooperace knihoven není nová, ale je tak stará, jak je staré organizované veřejné knihovnictví v ČR (první knihovnický zákon z roku 1919).

DEFINICE

Regionální funkce – funkce zpravidla univerzální knihovny zaměřené na vymezený region. Jsou jimi zejména činnosti koordinační, poradenské a konzultační, meziknihovní služby, vzdělávací aktivity, shromažďování, zpracovávání, uchovávání a zpřístupňování dokumentů a informací o daném regionu.⁴⁰

³⁸ Veřejné knihovnické a informační služby.

³⁹ Česko. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 29. července 2001. In: *Zákony pro lidi* [online].

⁴⁰ ZEMÁNKOVÁ, Ladislava. Regionální funkce knihovny. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000696&local_base=KTD

PTÁME SE

1. Kdy začala historie českého knihovnictví?
2. Který panovník stojí za zpřístupněním Veřejné c. k. univerzitní knihovny?
3. Přiřaďte čísla k jednotlivým knihovnickým/knihovním zákonům:

53	1919	
430	1953	
257	2001	

4. Co byly „přenosné knihovny“?
5. Jakou funkci měli státní instruktoři v knihovnách?
6. Přiřaďte jednotlivé knihovny ke zřizovatelům:

KNIHOVNA	MK ČR	KRAJ	OBEC	JINÝ/JAKÝ
Knihovna a tiskárna pro nevidomé a slabozraké K. E. Macana				
Místní knihovna Bolatice				
Moravská zemská knihovna Brno				
Národní technická knihovna				
Obecní knihovna Ořechov				
Národní knihovna Praha				
Knihovna Akademie věd				
Knihovna Ústeckého kraje				
Knihovna Uměleckoprůmyslového musea				
Knihovna Václava Havla				

2 ČESKÉ KNIHOVNICTVÍ PŘED REGIONÁLNÍMI FUNKCEMI

Po politických změnách ve společnosti v roce **1989** se mnohé malé knihovny ocitly v kritické situaci a hrozil jejich hromadný zánik nebo výrazný pokles kvality a objemu poskytovaných služeb. Systém knihoven a zavedený střediskový systém nemohl kvůli legislativním změnám dlouhodobě přežívat. Situace vyžadovala legislativní řešení takto nepříznivého stavu. Cesta k novému modelu kooperace knihoven byla zdlouhavá.

Zásadní vliv na situaci knihoven provozovaných obcemi měla reforma veřejné správy. **Zákon České národní rady č. 425/1990 Sb. o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících**, časově omezil zřizovatelská práva okresních úřadů do konce roku 1992.⁴¹

V praxi to znamenalo, že okresní knihovny zřizované a financované z prostředků okresních úřadů, jež doposud plnily regionální funkce ve svém okrese, nemohly dál tuto činnost vykonávat a byly postupně rušeny. **Začala neřízená transformace okresních knihoven**, která v řadě případů znamenala úplný rozpad existujících systémů a vazeb.

Toto období vztahů mezi knihovnami bychom mohli charakterizovat jako období změn, zmatků, nejasností, nejistoty a hledání cest. Dalo by se říci, že každý dělal, co uměl. Kooperační systémy v jednotlivých krajích a okresech byly značně rozdílné co do modelu i kvality. Někde se na spolupráci dokonce rezignovalo úplně. V mnoha obcích byli v knihovnách zaměstnáni lidé, kteří neměli odborné vzdělání – úroveň knihoven se snižovala; tito knihovníci neměli ani vazby na bývalé střediskové či okresní knihovny a práci vykonávali podle svých představ. Neprocházeli ani odborným vzděláváním – to bylo v té době určeno jen pro vedoucí knihoven.

I přes platnost předchozího zákona č. 425/1990 Sb. o okresních úřadech, v roce 2000 existovalo (i bez opory v zákonech) vícero různých variant fungování a financování regionálních funkcí. Tento stav byl důsledkem nekoordinovaného systému kooperace a absence jasných a závazných pravidel.

⁴¹ Zákon č. 425/1990 Sb., Zákon České národní rady o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících, ze dne 9. října 1990. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-425>

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Který z knihovnických zákonů byl nejpřínosnější? Který z nich systémově řešil spolupráci knihoven? Jaký význam měla centralizace, kooperace a koordinace činnosti knihovnické práce?

SHRNUTÍ KAPITOLY

Vývoj českého knihovnictví začíná rokem 1919, kdy byl uzákoněn první knihovnický zákon. Od roku 1919 do roku 2001 byly uzákoněny postupně tři knihovnické zákony, které se zabývaly i spoluprací mezi knihovnami. Přesto neexistoval promyšlený systém kooperace, který by zajistil dlouhodobý a systematický rozvoj a zvyšování odbornosti malých a menších veřejných knihoven.

3 REGIONÁLNÍ FUNKCE KNIHOVEN

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Regionální funkce knihoven jsou logickým vyústěním dlouhodobého vývoje kooperačních systémů knihoven v ČR, jejichž počátky můžeme sledovat již v meziválečném období. Kooperační systémy kromě účelné dělby práce napomáhají k efektivnějšímu využití veřejných financí, protože jednou investovaná finanční částka je mnohonásobně využita spolupracujícími knihovnami. Významným benefitem systému je zvyšování kvality a dostupnosti knihovnických a informačních služeb ve všech malých knihovnách.

Pro lepší orientaci v terminologii, která je v rámci výkonu regionálních funkcí knihoven používána, poslouží vymezení pojmů, jak jsou definované v novelizovaném **Metodickém pokynu Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven z roku 2019**.⁴²

DEFINICE

Krajská knihovna je součástí systému knihoven, plní a koordinuje plnění regionálních funkcí vybraných základních knihoven, je garantem kvalifikačního růstu pracovníků knihoven v kraji. Krajská knihovna je veřejná knihovna zpravidla univerzálního charakteru, jejímž zřizovatelem je příslušný orgán kraje. Obvykle plní také funkci základní (městské) knihovny v místě sídla. V systému knihoven zajišťuje také regionální funkce.⁴³

Pověřená knihovna je základní knihovna zapsaná v evidenci Ministerstva kultury, která na základě smlouvy uzavřené s krajskou knihovnou plní regionální funkce v rozsahu a na území smlouvou vymezeném. Součástí této smlouvy je jmenovitý seznam obsluhovaných knihoven.

Obsluhovaná knihovna je základní knihovna nebo její pobočka, která poskytuje veřejné knihovnické a informační služby podle knihovního zákona a je zapsaná v evidenci Ministerstva kultury. Provozovatel obsluhované

⁴² Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

⁴³ ZEMÁNKOVÁ, Ladislava. Regionální funkce knihovny. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2024-05-14]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000696&local_base=KTD

knihovny uzavírá s pověřenou knihovnou smlouvu o poskytování regionálních funkcí, v níž je označena jako jejich příjemce.

Neprofesionální knihovna je základní knihovna provozovaná příslušným orgánem obce s pracovním úvazkem knihovníka do 15 hodin týdně.

Profesionální knihovna je základní knihovna provozovaná příslušným orgánem obce s pracovním úvazkem knihovníka vyšším než 15 hodin týdně.

Pobočka je lokálně vyčleněná část základní knihovny, která je její organizační součástí a pracuje pod jejím vedením.

Regionální funkce jsou funkce, v jejichž rámci krajská knihovna a další jí pověřené knihovny poskytují základním knihovnám především poradenské, vzdělávací a koordinační služby, budují výměnné fondy a zapůjčují výměnné soubory knihovních dokumentů a vykonávají další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb.⁴⁴

3.1 Ustanovení regionálních funkcí

I když se termín „**regionální funkce knihoven**“ v knihovnické terminologii používal delší dobu, zákonné ustanovení přichází až se třetím knihovním zákonem.⁴⁵ Formování RF až do dnešní podoby byl proces složený z mnoha dílčích kroků a potřebných legislativních změn.

3.2 Mezníky ve vývoji regionálních funkcí

Usnesením vlády z 8. 11. 2000 č. 1090 byl schválen vládní návrh zákona o veřejných knihovnách a podmínkách jejich provozování.

INFO

§ 2 a 11 upravuje poskytování souboru veřejných služeb označovaných jako regionální funkce knihoven.

Knihovní zákon sice zatím nebyl v platnosti, ale bylo to nutné období příprav a definování, co budou RF knihoven obnášet, kdo je bude plnit, jak budou financovány.

Jako východisko pro zachování jakéhosi systému pomoci velkých knihoven malým, se nabízelo **přenést tento úkol z okresní úrovně na krajskou úroveň**. Předcházely tomu reformy ve státní správě a soubor zákonů

⁴⁴ Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

⁴⁵ Česko. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 29. července 2001. In: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

souvisejících s 1. etapou reformy veřejné správy. Jedním z nich byl **zákon č. 157/2000 Sb.**, o převodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů, kdy byly převedeny státní vědecké knihovny na kraje. Od 1. 1. 2002 měly státní vědecké knihovny fungovat jako krajské knihovny (celkem 14 krajských knihoven).⁴⁶

Usnesením vlády České republiky ze dne 26. února 2001 č. 195 k zajištění regionálních funkcí veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit byl schválen způsob zajištění RF.⁴⁷ Důležitým doplňkem předchozího usnesení je předkládací a důvodová zpráva k Usnesení vlády České republiky ze dne 26. února 2001 č. 195 k zajištění regionálních funkcí veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit, kde stojí:

„Jedním ze základních východisek předpokládané právní úpravy činnosti veřejných knihoven bylo, že veřejné knihovny pracují v celostátně koordinovaném systému. Tento nezbytný kooperační systém vyplývá z poznání, že žádná knihovna sama o sobě není schopna uspokojit široké spektrum uživatelských potřeb a je současně motivován snahou o efektivní využití finančních prostředků pocházejících z veřejných zdrojů.“⁴⁸

Vědomí důležitosti spolupráce knihoven bylo klíčové pro další kroky na cestě k vytvoření nového modelu spolupráce knihoven, který potřeboval právní ukotvení. V tomto dokumentu je mimo jiné navržen **způsob financování RF od roku 2002**. Dotčené knihovny tak konečně mohly zahájit konkrétní aktivity k plnění usnesení vlády. Sjedený postup výkonu RF měl být započat od roku 2002.

3.3 Prostějovská výzva

Počátky aktivit ohledně výkonu RF s sebou nesly mnoho nejasností. Mezi dotčenými knihovnami vyvstala potřeba naplánovat konkrétní postup realizace. Proto se 10. až 12. dubna 2001 v Prostějově sešli na semináři nazvaném „Regionální funkce“ ředitelé všech zainteresovaných knihoven se zástupci z NK ČR, aby zahájili přípravy na plnění usnesení vlády ČR z 26. 2. 2001 č. 195 k zajištění RF veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit.

⁴⁶ Zákon č. 157/2000 Sb. Zákon o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů, ze dne 18. května 2000. In: *Zákony pro lidi* [online]. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-157>. Předpis je již zrušen.

⁴⁷ Usnesení vlády České republiky ze dne 26. února 2001 č. 195 k zajištění regionálních funkcí veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit (pdf). *Informace pro knihovny: Legislativa*.

⁴⁸ Předkládací a důvodová zpráva (k Usnesení vlády České republiky ze dne 26. února 2001 č. 195 k zajištění regionálních funkcí veřejných knihoven a podpory regionálních kulturních aktivit [online]. <https://ipk.nkp.cz/docs/VLDAESKREPUBLIKY.pdf>

Na semináři byl vypracován plán postupu rozvoje RF nazvaný **Prostějovská výzva**.⁴⁹

3.3.1 HLAVNÍ TÉMATA ŘEŠENÁ V PROSTĚJOVĚ

- zpracování základních cílů realizace RF,
- povinné aktivity, které by měly být v rámci RF v každém kraji standardně vykonávány (s přidělením odpovědnosti),
- postup a orientační harmonogram prací v souvislosti s přípravou výkonu regionálních funkcí od roku 2002,
- definování hlavních problémů realizace RF.

Snad nejzásadnějším mezníkem ve vývoji RF bylo **přijetí třetího knihovního zákona č. 257/2001 Sb.**, zákona o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) a přijetí **prováděcí vyhlášky č. 88/2002 Sb.**, vyhlášky Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).⁵⁰

- Dle litery třetího knihovního zákona z roku 2001: „**Krajská knihovna plní a koordinuje plnění regionálních funkcí vybraných základních knihoven v kraji**“ (§ 2, § 11). Národní knihovna ČR funkci celostátního koordinátora RF nemá, což byl závažný nedostatek, protože jednotlivé kraje si s problematikou RF počínaly různě, ne vždy optimálně. Tento stav se změnil až novelou zákona č. 1/2005, kde se upravuje knihovní zákon zejména v § 9, čímž se rozšiřují pravomoci Národní knihovny ČR v rámci výkonu regionálních funkcí o zabezpečení celostátní koordinace a vyhodnocování jejich plnění.⁵¹
- Dotace na zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven byla poskytována dle zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla)⁵², a nařízení vlády č. 288/2002 Sb.,⁵³ kterým se stanovila pravidla poskytování dotací na podporu knihoven. Dotace byly poskytovány

⁴⁹ Prostějovská výzva. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/archiv/RegPro.htm>

⁵⁰ ČESKO. Vyhláška č. 88/2002 Sb. Vyhláška Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ze dne 21. února 2002. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-88>

⁵¹ ČESKO. Zákon, kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, část pátá – změna knihovního zákona, ze dne 26. prosince 2004. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-243>

⁵² ČESKO. Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ze dne 27. června 2000. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-218>

⁵³ ČESKO. Nařízení vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven, ze dne 29. května 2000. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-288>

z finančních prostředků státního rozpočtu určených na realizaci programu. Tyto finanční prostředky rozdělovalo Ministerstvo kultury na základě metody proporcionálního financování, která zohledňovala počet obyvatel a počet základních knihoven v kraji zřizovaných obcemi. Způsob výpočtu vycházel z nařízení vlády č. 288/2002 Sb. a přílohy usnesení vlády ČR ze dne 16. 1. 2002 č. 68, jímž byl program vyhlášen.⁵⁴

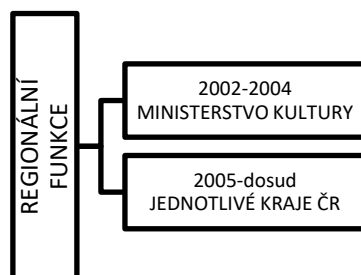
- Důležitým mezníkem je změna ve financování RF, která je rovněž upravena novelou č. 1/2005 § 11, kde stojí:

„Plnění regionálních funkcí a jeho koordinaci zajišťuje kraj z peněžních prostředků svého rozpočtu.“

Financování RF tak bylo přeneseno ze státu na bedra krajů. Rozdíly mezi výkonem RF v jednotlivých krajích, ovlivněné množstvím přidělených prostředků ze strany kraje, se tak ještě více prohloubily. Ne každý kraj přikládal stejnou důležitost podpoře malých – hlavně neprofesionálních – knihoven ze svého rozpočtu.

3.3.2 FINANCOVÁNÍ REGIONÁLNÍCH FUNKCÍ

Způsob financování a vykonávání RF od jejich zákonného ukotvení až po současnost můžeme rozdělit do dvou hlavních období.

Obrázek 6 – Financování RF – dvě etapy

3.4 Období od roku 2002 do roku 2004

Výkon RF byl pod garancí Ministerstva kultury ČR a klíčovým legislativním dokumentem pro jejich výkon byl **Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí**.⁵⁵ Rok 2002 se přitom může považovat za přechodné

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Příloha k usnesení vlády ze dne 16. ledna 2002 č. 68: Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven. *Informace pro knihovny: Legislativa* [online].

období, protože RF byly zajišťovány jednak z **Programu podpory zajištění RF** knihoven Ministerstva kultury, jednak prostřednictvím **vlastních rozpočtů okresních úřadů**, které doposud zřizovaly okresní knihovny vykonávající RF na území svého okresu.

K uplatnění zásad rozdělování finančních prostředků Programu v plném rozsahu bylo možné přistoupit až v roce 2003 po převodu zbývajících okresních knihoven na příslušná města.

Na rok 2003 byl rozpočet Programu podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven navýšen o částku, která byla v roce 2002 vynaložena okresními knihovnami.⁵⁶

3.5 Období od roku 2005 až po současnost

Kompetence k výkonu RF se od roku 2005 přesunuly z Ministerstva kultury na jednotlivé kraje a jejich rozpočty (celkem 14 krajů) a pravidla poskytování regionálních funkcí jsou definována v **Metodickém pokynu k výkonu regionálních funkcí**⁵⁷, který byl již několikrát novelizován⁵⁸.

OTÁZKY K ZAMYŠLENÍ

Jaký historický základ mají regionální funkce knihoven? Je nezbytná nějaká legislativní opora, a pokud ano, na jaké úrovni? Proč vznikla tzv. Prostějovská výzva?

SHRNUTÍ KAPITOLY

Vývoj spolupráce mezi knihovnami průřezově ukazují jednotlivé knihovní zákony. Současný model vychází z řady legislativních dokumentů a metodických pokynů, které jsou závazné pro knihovny zapojené do výkonu regionálních funkcí.

⁵⁶ K regionálním funkcím v českých knihovnách. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*. Praha: Academia, 2002, roč. 54, č. 3, s. 66-67.

⁵⁷ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. *Informace pro knihovny: Legislativa* [online]. 2005.

⁵⁸ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. *Informace pro knihovny: Legislativa* [online]. 2014.

PTÁME SE

Prostějovská výzva byla:

	Návrh změny knihovního zákona
	Plán postupu rozvoje RF
	Způsob financování RF

Regionální funkce jsou definovány v Knihovním zákoně, a to v:

§ 2 odst. h)	ano	ne
§ 4 odst. 6	ano	ne
§ 9 odst. 2	ano	ne
§ 11 odst. 3)	ano	ne

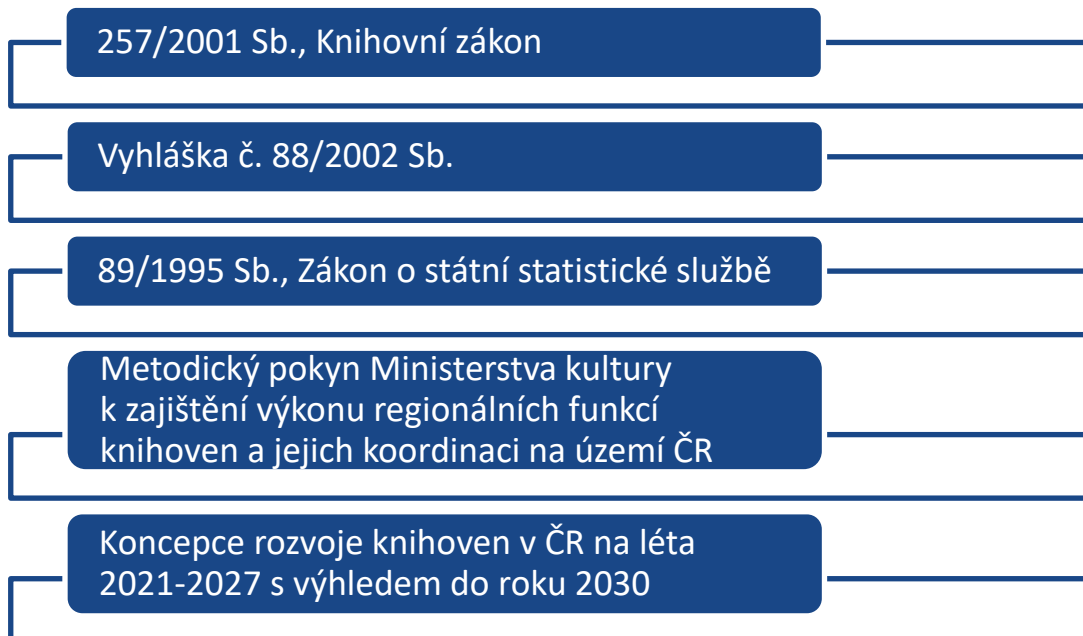
Financování RF:

zatrhněte, kdo v určitém období financoval výkon RF:

Financování RF	2002-2005	2006-2015	nyní
Ministerstvo financí			
Ministerstvo pro místní rozvoj			
Ministerstvo kultury			
Kraje ČR			
Místě příslušné obce			

4 LEGISLATIVNÍ RÁMEC RF

V současné době je výkon regionálních funkcí koordinován těmito legislativními dokumenty, standardy a doporučeními:

Zákon č. 257/2001 Sb. – regionální funkce knihoven stanoví knihovní zákon v § 2 písm. h) zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), v platném znění⁵⁹.

„§ 2

Vymezení základních pojmů

V tomto zákoně se rozumí...

h) regionálními funkcemi funkce, v jejichž rámci krajská knihovna a další jí pověřené knihovny poskytují základním knihovnám v kraji především poradenské, vzdělávací a koordinační služby, budují výměnné fondy a zapůjčují výměnné soubory knihovních dokumentů a vykonávají další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb.“

⁵⁹Zákon 257/2001 Sb. ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

Vyhláška č. 88/2002 Sb.⁶⁰ – jde o prováděcí vyhlášku ke knihovnímu zákonu.

„§ 1

Předmět úpravy

Tato vyhláška stanoví náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu a určuje, kteří provozovatelé knihoven jsou povinni předávat žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu v rámci meziknihovní služby zahraničním knihovnám, popřípadě poskytnout provozovateli knihovny účastníci se mezinárodní meziknihovní služby metodickou pomoc. Vyhláška dále stanoví podrobnosti o vedení evidence knihovního fondu a náležitosti zápisu o výsledku revize knihovního fondu.“

Zákon č.89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů,⁶¹ je platný také pro knihovny. Zpravodajskými jednotkami jsou jednotlivé knihovny, které jsou povinny na základě programu statistického zjišťování odevzdat požadovaná statistická data určené jednotce, kterou je pro oblast kultury NIPOS.

Státní statistická služba je činnost, která zahrnuje získávání údajů, vytváření statistických informací o sociálním, ekonomickém, demografickém a ekologickém vývoji České republiky a jejích jednotlivých částí, poskytování statistických informací a jejich zveřejňování. Její součástí je též zajišťování srovnatelnosti statistických informací a plnění závazků z mezinárodních smluv v oblasti statistiky, kterými je Česká republika vázána.

PRO ZÁJEMCE

Blíže o této problematice pojednává materiál **„Zpracování statistických ukazatelů výkonů knihoven včetně kontroly, analýzy a komparace dat.“**

Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR – tento metodický pokyn vydalo Ministerstvo kultury v návaznosti na knihovní zákon. Jeho účelem je přispět ke sjednocení postupu při výkonu regionálních funkcí knihoven a vytvoření příznivých podmínek pro poskytování podpůrných služeb základním knihovnám (blíže následující kapitoly).

⁶⁰ Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-88>

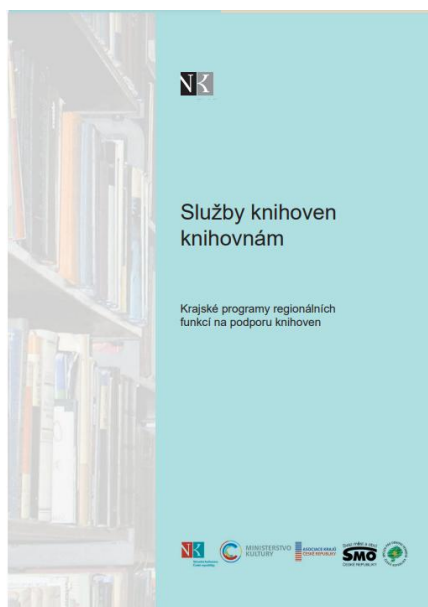
⁶¹ Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-89>

Metodický pokyn se zabývá těmito okruhy:

- cíle regionálních funkcí knihoven,
- úloha krajské knihovny v systému regionálních funkcí knihoven,
- kritéria výběru knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí,
- zásady pro rozdělení finančních prostředků na výkon regionálních funkcí knihoven,
- standard pro výkon regionálních funkcí knihoven.

Jednotlivé standardy jsou podrobně popsány v kapitole 6.

Podpora komunitních aktivit byla zahrnuta do standardu pro výkon regionálních funkcí knihoven. V této oblasti aktivně působí Sekce pro veřejné knihovny SKIP⁶² a také její podsektory Skupina pro obecní knihovny⁶³.

Obrázek 7 - Služby knihoven knihovnám

„Mimořádně důležitým dotačním programem pro knihovny provozované obcí je program podpory regionálních funkcí knihoven, který financují kraje a zajišťují krajské knihovny prostřednictvím pověřených knihoven. Program má zásadní význam pro knihovny v malých obcích. Jeho nedostatkem je, že rozsah podpory je v některých krajích výrazně snížen, což je příčinou rozdílné kvality služeb knihoven.“⁶⁴

⁶² Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/sekce-verejnych-knihoven>

⁶³ Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/sekce/sekce-verejnych-knihoven/skupina-pro-obecni-knihovny>

⁶⁴ Výroční zprávy o plnění regionálních funkcí v ČR. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/vyrocní-zpravy>

Kraje zpracovávají a realizují koncepci rozvoje regionálních funkcí knihoven, podporují knihovny jako vzdělávací, kulturní a komunitní centra. Stoupá úroveň financování a odstraňují se nerovnosti financování programu regionálních funkcí knihoven v rámci krajů.

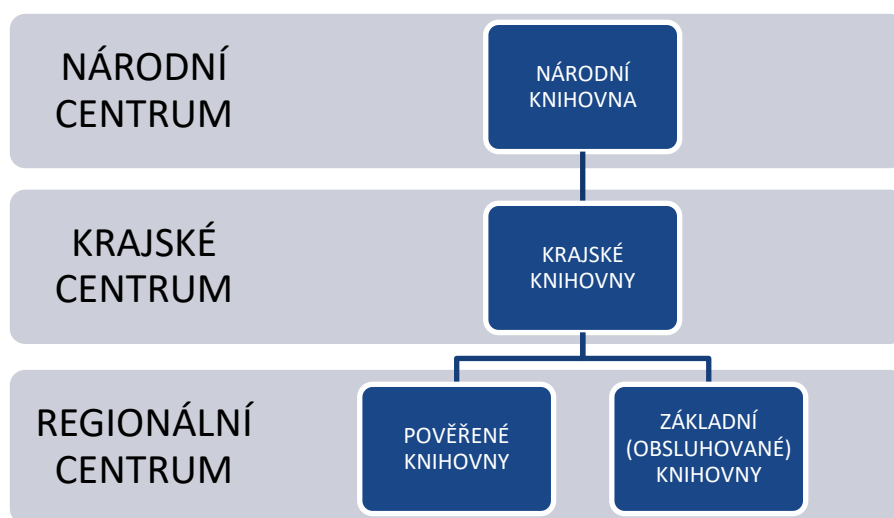
5 STRUKTURA MODELU A CÍLE RF KNIHOVEN

Fungování regionálních funkcí knihoven je založeno na myšlence provázané spolupráce knihoven na různých úrovních. **Národní knihovna České republiky** zastoupená **Knihovnickým institutem** (dále jen KI NK), celostátně metodicky řídí výkon regionálních funkcí a vyhodnocuje jejich plnění, viz § 9 odst. 2 písm. g) knihovního zákona.

Knihovnický institut NK svolává pravidelné porady zástupců krajských knihoven, organizuje odborné konference, vydává a připomínkuje materiály, úzce spolupracuje především s Ministerstvem kultury, Asociací krajů, Národní sítí zdravých měst, Svazem měst a obcí i Spolkem pro obnovu venkova. Po vzájemné dohodě se základní platformou pro koordinaci regionálních funkcí na celostátní úrovni stala **Sekce pro regionální funkce Sdružení knihoven ČR (SDRUK)**.

Krajskými centry jsou **krajské knihovny**. Jejich práce spočívá ve výkonu regionálních funkcí, spolupráci s KI NK, krajskou i místní správou a samosprávou. Jsou metodickými centry pro knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí, vydávají metodické materiály, koordinují výkon RF v konkrétním kraji, organizují vzdělávání knihovníků a zpracovávají statistické výsledky knihoven na svém území.

Na lokální úrovni pracují **pověřené knihovny**, které formou služeb provádějí celou škálu činností napomáhajících naplňování hlavních cílů Programu (viz následující kapitola).

Obrázek 8 – Model systému regionálních funkcí, vazby mezi knihovnami

5.1 Cíle regionálních funkcí

jsou formulovány v **Metodickém pokynu MK**. Jsou jimi:

1. Zajištění dostupnosti a rozvoje veřejných knihovnických a informačních služeb ve všech místech České republiky v souladu s celostátní koncepcí rozvoje knihoven.
2. Vyrovnání rozdílů v úrovni poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb obyvatelům měst a malých obcí s přihlédnutím k jejich specifickým.
3. Zajištění kvality a kontinuity veřejných knihovnických a informačních služeb v návaznosti na informační potřeby uživatelů a v souladu se Standardem VKIS⁶⁵.
4. Odstranění nežádoucích diferencí v úrovni poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb mezi jednotlivými regiony a kraji.
5. Účelná dělba práce a koordinace odborných činností v kraji.
6. Efektivní využití veřejných finančních prostředků.
7. Garance průběžné aktualizace knihovního fondu knihoven provozovaných obcemi.
8. Udržení odborného standardu služeb v knihovnách regionu.
9. Garance kvalifikačního růstu pracovníků knihoven (celoživotní vzdělávání).

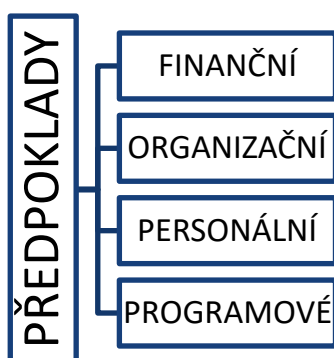
Cíle jsou průběžně konkretizovány a doplňovány aktuálními úkoly, které souvisejí s vývojovými trendy knihovnictví, reagují na směr daný Koncepcí rozvoje knihoven ČR na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030⁶⁶.

Plnění cílů regionálních funkcí je sledováno pomocí statistických výkazů výkonů a financování RF, které za celé území ČR každoročně zpracovává a vyhodnocuje NK ČR.

⁶⁵ NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY – KNIHOVNICKÝ INSTITUT. Standard pro dobrou knihovnu: metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky [pdf]. 3. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 2015. ISBN 978-80-7050-652-3. Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/docs/Standard_pro_dobrou_knihovnu.pdf

⁶⁶ *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021-2027 s výhledem do roku 2030: knihovny - pilíře občanské společnosti, vzdělanosti a kultury*. Praha: Národní knihovna České republiky - Knihovnický institut, 2020. ISBN 978-80-7050-734-6.

Aby bylo možné cíle naplnit, musí být splněny určité předpoklady.

Kromě regionálních funkcí vymezených standardem vykonávají krajské knihovny a pověřené knihovny (dále jen PK) další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven v kraji.

5.2 Finanční zabezpečení výkonu RF

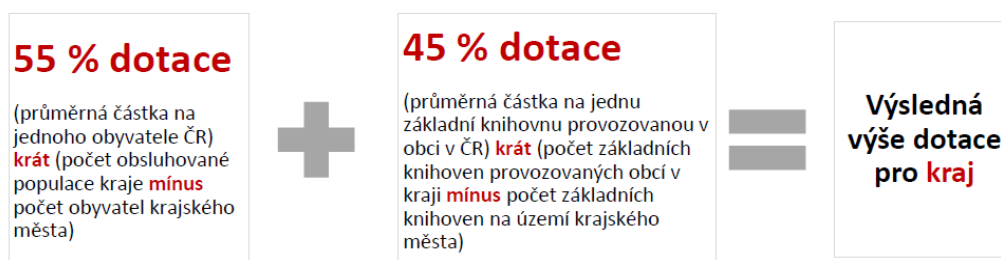
Financování výkonu RF v prvním období (roky 2002 až 2004) bylo hlavně v kompetenci **Ministerstva kultury ČR**, jen v roce 2002 byla část hrazena i z rozpočtů některých okresních úřadů. Výše přidělené dotace ze státního rozpočtu na Program podpory zajištění RF knihoven byla schválena na základě důkladné finanční analýzy prostředků vynakládaných na provoz RF v předchozím období.

INFO

Základním kritériem pro přerozdělování dotace na jednotlivé kraje bylo **zohledňování počtu obsluhované populace⁶⁷ a počtu základních knihoven na území kraje.**

Cílem Programu podpory výkonu RF byla podpora hlavně malých knihoven, proto bylo nutné předejít zkreslení, ke kterému by došlo při započtení počtu obsluhované populace v krajských městech a v hlavním městě Praze. Každému kraji tak byla přidělena dotace, která byla vypočítána podle následujícího vzorce:

⁶⁷ Do počtu obyvatel jsou zahrnováni i cizinci s platným povolením k pobytu (s realizovaným pobytem).

Obrázek 9 – Vzorec propočtu dotace

Pro výpočet výše dotace v případě hlavního města Prahy byl směrodatný počet obyvatel žijících v připojených obcích a počet základních knihoven a jejich poboček provozovaných na území připojených obcí.

Ve druhém období financování RF počínaje rokem 2005 přešlo financování z rozpočtu státu na jednotlivé kraje. Tato změna byla iniciována zákonnými změnami:

- **Zákon č. 1/2005 Sb.**, kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.⁶⁸
- **Zákon č. 257/2001 Sb.**, o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), se mění takto:
 - 1) V § 9, se na konci odstavce 2, tečka nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno g), které zní: „g) zabezpečuje celostátní koordinaci regionálních funkcí a vyhodnocuje jejich plnění“.
 - 2) V § 11 se na konci odstavce 3 doplňuje věta „Plnění regionálních funkcí a jeho koordinaci zajišťuje kraj z peněžních prostředků svého rozpočtu“.⁶⁹

Rok 2005 byl v otázce financování RF přelomový. Krajské a pověřené knihovny již nedostávaly finance jako účelovou dotaci od státu, ale od krajů. V praxi to znamenalo, že jednotlivé krajské úřady dostaly v roce 2005 do svých rozpočtů částku ze státního rozpočtu určenou na výkon RF, která byla o něco málo vyšší, než bylo vynaloženo na RF v roce 2004. Jednotlivé krajské úřady se ale k předání finanční částky určené na výkon RF postavily po svém, a ne

⁶⁸ ČESKO. Zákon č. 1/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ze dne 26. prosince 2004. In: *Zákony pro lidi.cz* [online].

⁶⁹ ČESKO. Část 5 zákona č. 1/2005 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 243/2000 Sb., o rozpočtovém určení výnosů některých daní územním samosprávným celkům a některým státním fondům (zákon o rozpočtovém určení daní), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ze dne 26. prosince 2004. In: *Zákony pro lidi.cz* [online].

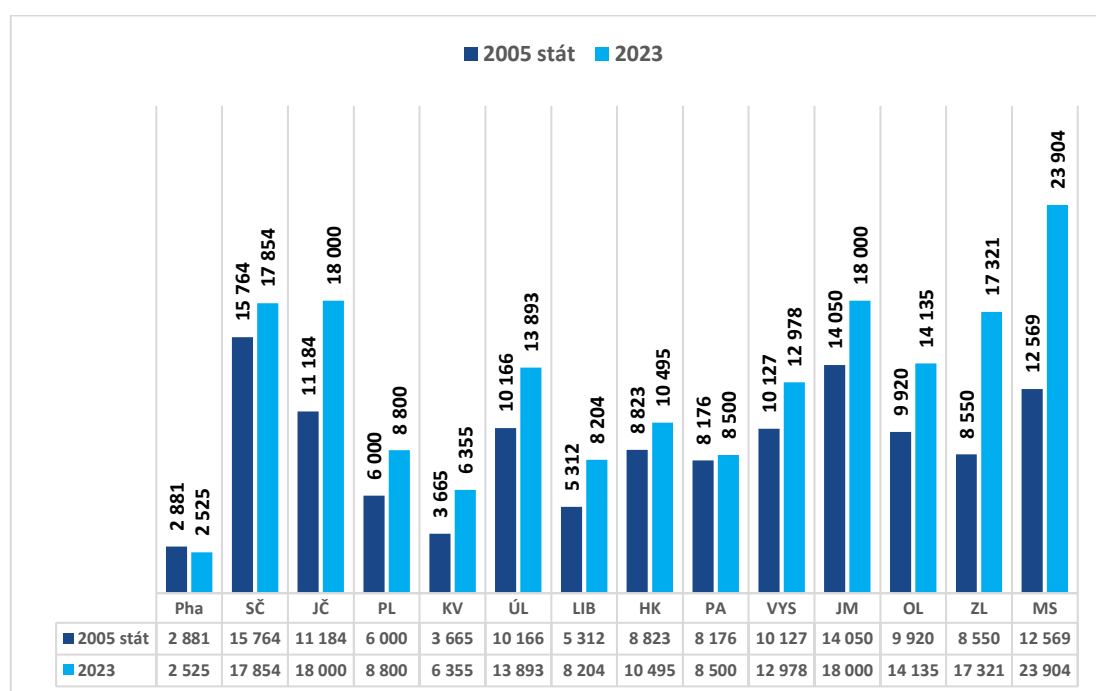
ve všech krajích byla dotace na výkon RF převedena krajským knihovnám v plánované výši.

Zásady pro rozdělování finančních prostředků na výkon RF ve druhém období se podstatně nezměnily. Rozdíl byl jenom v tom, že přepočty se realizovaly ne v celostátním měřítku, ale v krajském.

Tím, že kompetence podpory výkonu RF knihoven přešly z Ministerstva kultury na jednotlivé kraje, otevřela se možnost benevolentnějšího přístupu k této problematice.

V Metodickém pokynu MK k zajištění výkonu RF stojí, že „výši finančních prostředků stanovuje kraj v souladu s krajskou koncepcí či stanovenými zásadami pro výkon regionálních funkcí“. I když hejtmanům jednotlivých krajů bylo ze strany Ministerstva kultury doporučeno, aby realizaci RF ve svých krajích i nadále podporovali, krajské úřady tak dostaly do rukou rozhodovací moc v tom, jakou částkou podpoří výkon RF ve svém kraji.

Pro krajské knihovny se stalo vyjednávání a obhajování potřebné finanční částky povinným úkolem. V případech, že vedení kraje není této formě podpory knihoven nakloněno, může být výkon regionálních funkcí knihoven významně omezen, dokonce i ohrožen.

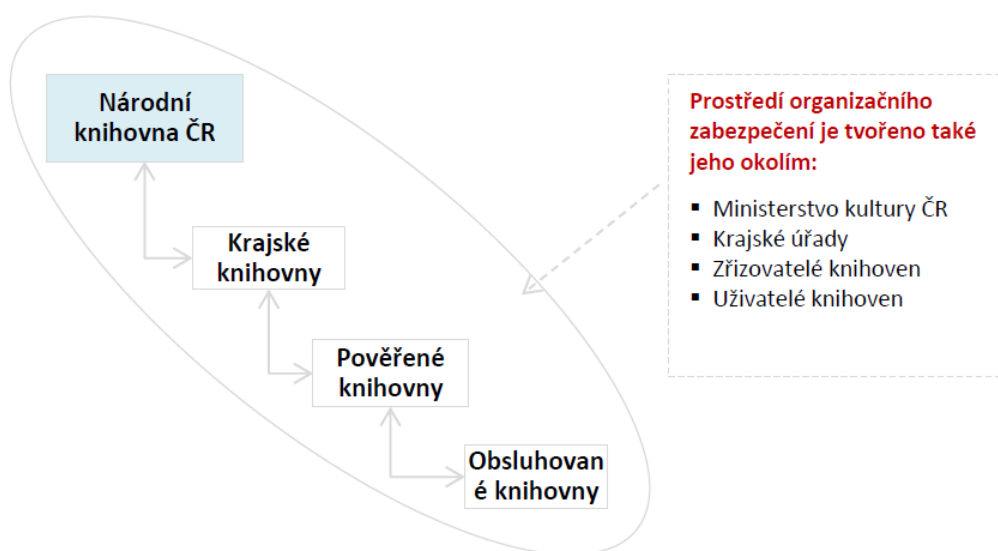

Obrázek 10 - Srovnání dotace na RF – léta 2005 a 2023⁷⁰, v tis. Kč

⁷⁰ Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/rf_vz-o-rf-za-rok-2023

5.3 Organizační zabezpečení výkonu RF

Pro efektivní výkon RF je nutné, aby bylo jejich fungování ošetřeno také po stránce organizační. I tato stránka je řešena jak knihovním zákonem, tak Metodickým pokynem k výkonu RF⁷¹. Grafické vyjádření organizačního zabezpečení RF⁷² vypadá následovně:

Obrázek 11 – Organizační zajištění RF

Poznámky ke schématu:

1. Národní knihovna ČR celostátně metodicky řídí výkon RF, je celostátním koordinátorem RF a vyhodnocuje jejich plnění. Tuto funkci jí nařizuje knihovní zákon ve své novele z roku 2005 v § 9.
2. Krajské knihovny metodicky řídí a koordinují RF vybraných (pověřených) knihoven v kraji. Tuto funkci jim nařizuje knihovní zákon v § 11.
3. Pověřené knihovny na základě smlouvy s krajskou knihovnou plní regionální funkce pro základní knihovny (obsluhované) na území smlouvou vymezeném a pro knihovny ve smlouvě jmenované.
4. Obsluhované knihovny jsou základní knihovny (profesionální, neprofesionální, pobočky), které jsou na základě smlouvy s pověřenou knihovnou příjemci služeb poskytovaných v rámci výkonu regionálních funkcí. Obsluhované knihovny musí být registrovány v databázi knihoven na MK ČR⁷³. Rozhodnutí o využívání pomoci poskytované v rámci RF je pro obsluhované knihovny postavené na principu dobrovolnosti.

⁷¹ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2014.

⁷² Dle Lelkové.

⁷³ Dostupné z: <https://www.mk.gov.cz/341.html>

5. Funkce Národní knihovny ČR v systému knihoven je daná knihovním zákonem (novelou z roku 2005), konkrétně § 9, kde je uvedeno: „**Národní knihovna je centrem systému knihoven. V systému knihoven vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti, ... zabezpečuje celostátní koordinaci regionálních funkcí a vyhodnocuje jejich plnění.**“⁷⁴
6. **Role NK ČR** v rámci RF:
- celostátní koordinátor RF
 - hodnocení plnění RF
7. Pro koordinaci systému RF je potřebná **jednotná metodika**. NK ČR v zastoupení Knihovnickým institutem pořádá dvakrát ročně v rámci sekce SDRUK pro regionální funkce⁷⁵ porady metodiků krajských knihoven, kde společně řeší problémy vyskytující se v souvislosti s výkonem RF a hledají jejich řešení. Kromě toho každé dva roky organizuje celostátní seminář k problematice RF. V rámci portálu Informace pro knihovny⁷⁶, který spravuje Knihovnický institut Národní knihovny ČR, zpřístupňuje materiály týkající se RF knihoven.
8. **Vyhodnocování plnění RF** ze strany NK ČR spočívá hlavně v průběžném sledování vývoje RF a jejich výsledků, analyzování situace a stanovení trendů. Každoročně zpracovává celostátní sumář výkonů RF za jednotlivé kraje, na základě kterého vypracuje výroční zprávu o plnění RF ČR za daný rok⁷⁷, vydává metodické pokyny a další materiály. Vyjednává se zástupci vlády o potřebných legislativních změnách, poskytuje konzultační služby krajským úřadům, krajským knihovnám i dalším zájemcům. O stavu regionálních funkcí informuje na setkáních vedoucích odborů kultury krajských úřadů, které iniciuje Ministerstvo kultury ČR. Spolupracuje také s Komisí Rady Asociace krajů pro kulturu a sport a spolky a svazy obcí.
9. Dalším organizačním článkem ve výkonu RF jsou **krajské knihovny**. I jím knihovní zákon určuje roli v rámci výkonu RF: „*Krajská knihovna plní a koordinuje plnění regionálních funkcí vybraných základních knihoven v kraji. Smlouva o přenesení regionálních funkcí na vybrané základní knihovny musí mít písemnou formu. Plnění regionálních funkcí a jeho koordinaci zajišťuje kraj z peněžních prostředků svého rozpočtu.*“⁷⁸
- Krajská knihovna stanoví počet obsluhovaných knihoven na jednu pověřenou knihovnu v kraji. Číslo vždy odráží charakter regionu,

⁷⁴ § 9 odst. 2, především písm. g) zákona č. 257/2001 Sb. v platném znění.

⁷⁵ SDRUK: sekce pro regionální funkce [online]. <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-regionalni-funkce/> 2021.

⁷⁶ Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/homepage-ipk>

⁷⁷ Výroční zprávy o plnění regionálních funkcí v ČR jsou dostupné na: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/vyrocní-zpravy>

⁷⁸ § 11 odst. 3, zákona č. 257/2001 Sb. v platném znění

hustotu obyvatelstva, kvalitu a dostupnost knihovnických a informačních služeb v daném kraji.⁷⁹

10. Výběr pověřených knihoven v jednotlivých krajích probíhá podle pravidel stanovených v Metodickém pokynu Ministerstva kultury k zajištění RF knihoven a provádí ho krajská knihovna. Pověřená knihovna musí splňovat určité předpoklady. Mezi ty nejdůležitější patří:

- Pověřená knihovna vytváří prostorové, personální a finanční podmínky pro výkon RF a spolupráci knihoven ve svém regionu. Pokud je pověřená knihovna samostatnou právnickou osobou, o pověření RF rozhoduje ředitel knihovny, pokud to tak není, musí s pověřením souhlasit zřizovatel knihovny.
- Pověřená knihovna musí prokazovat vysokou odbornou úroveň své činnosti, dodržovat knihovnické standardy, budovat kvalitní fond, mít kvalitní systém zpracování knihovních fondů a katalogů, provozovat automatizovaný knihovní systém, spolupracovat se Souborným katalogem ČR CASLIN, nabízet širokou škálu knihovnických a informačních služeb pro svůj region.
- Pověřená knihovna má odpovídající pracovní kapacity k poskytování RF. Myslí se tím hlavně odpovídající počet kvalifikovaných pracovních úvazků pro poskytování odborných konzultací a poradenství, podpora vzdělávání pracovníků a jejich účast na poradních a koordinačních aktivitách v rámci kraje.

11. Pověřená knihovna musí disponovat dostatečným informačním základem. Myslí se hlavně na sledování dění v oboru, účast v elektronických knihovnických konferencích. Na webu pověřené knihovny musí být sekce určená obsluhovaným knihovnám, ve které jsou zveřejňovány informace, potřebné materiály, výkaz o výkonu a financování RF.

- Pověřená knihovna musí mít zajištěny specifické provozní podmínky. Myslí se tím hlavně na zajištění skladové kapacity pro výměnný fond; dopravy pro potřeby výkonu RF, kam patří rozvoz knihovního fondu a dalších materiálů včetně možnosti pružně reagovat v případech potřeby metodické návštěvy apod.

12. Na konci tohoto organizačního řetězce stojí obsluhované knihovny, pro které se regionální funkce knihoven vykonávají. Jedná se o základní knihovny (profesionální, neprofesionální, pobočky), které jsou na základě smlouvy s pověřenou knihovnou příjemci služeb poskytovaných v rámci

⁷⁹ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. In: *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. Praha: MK ČR, 2019 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

výkonu RF. Všechny obsluhované knihovny musí být registrovány na MK ČR.

Vlastní koordinace činností, které se vážou k výkonu regionálních funkcí, je realizována nejen poradami, ale také individuálními konzultacemi, semináři, aktivní účastí pracovníků Knihovnického institutu NK na poradách a vzdělávacích akcích knihoven, vydáváním metodik, a v neposlední řadě i širokým spektrem informací průběžně zveřejňovaných na webové stránce KI.⁸⁰

Metodický pokyn k výkonu RF v článku 6 stanoví i úlohu **provozovatele obsluhované knihovny**. V šesti bodech stanoví, jaké podmínky má provozovatel zajistit pro svou obsluhovanou knihovnu.

5.4 Personální zabezpečení výkonu RF

O personálním zabezpečení výkonu RF se jak v knihovním zákoně, tak v Metodickém pokynu příliš nehovoří. V metodickém pokynu⁸¹ je sice v bodě 5 (Kritéria výběru knihovny pověřené regionální funkcí) několik vět o nutnosti zabezpečit odpovídající **pracovní kapacity** pro výkon RF pověřenou knihovnou, v bodě 9 (Standard pro výkon RF knihoven) tyto činnosti zajišťují pracovníci na pozici metodika (národní, krajská, regionální úroveň).

5.4.1 PRACOVNÍ ČINNOST METODIKA

„Metodik:

- se setkává s různými typy prostředí, se širokým spektrem klientů:
 - domovská knihovna,
 - jiná knihovna v okruhu působnosti,
 - ústřední knihovna (Národní knihovna),
 - zřizovatelé/provozovatelé knihoven,
- využívá své znalosti, dovednosti ve prospěch vlastní organizace i na pomoc dalším knihovnám,
- vytváří odborné zázemí pro knihovny,
- je poradcem i mentorem, pomáhá kolegům přijímat změny v oboru,
- vytváří a udržuje vztahy založené na důvěře, vzájemném respektu a spolupráci,
- má znalosti širší legislativy,
- aktivně sleduje vývoj oborů a technologií,

⁸⁰ Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven>

⁸¹ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky[online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2020.:

- svou práci staví na sdílení informací, rozvíjení znalostí a příkladů dobré praxe.⁸²

Metodik by měl být jedním z nejkvalifikovanějších pracovníků knihovny, protože jeho znalosti musí sahát do všech oblastí nejen metodické práce, ale i celého provozu knihoven. Kromě formálního knihovnického vzdělání musí mít dobré komunikační a vyjednávací schopnosti, znalosti psychologie a pedagogické nadání.

5.4.2 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ METODIKA

S formálním vzděláním a praxí si metodik nevystačí, protože se při výkonu své práce ocitá v mnoha dalších rolích, kde by bez celoživotního vzdělávání jen těžce obstál. Musí sledovat měnící se **legislativu**, nové **informační a komunikační technologie**, **pracovně právní otázky**, **dotační programy**. Navíc knihovnictví také podléhá neustálému vývoji a přizpůsobování se požadavkům uživatelů, což musí metodik sledovat. Způsob sebevzdělávání a hledání zdrojů si musí řídit každý metodik sám.

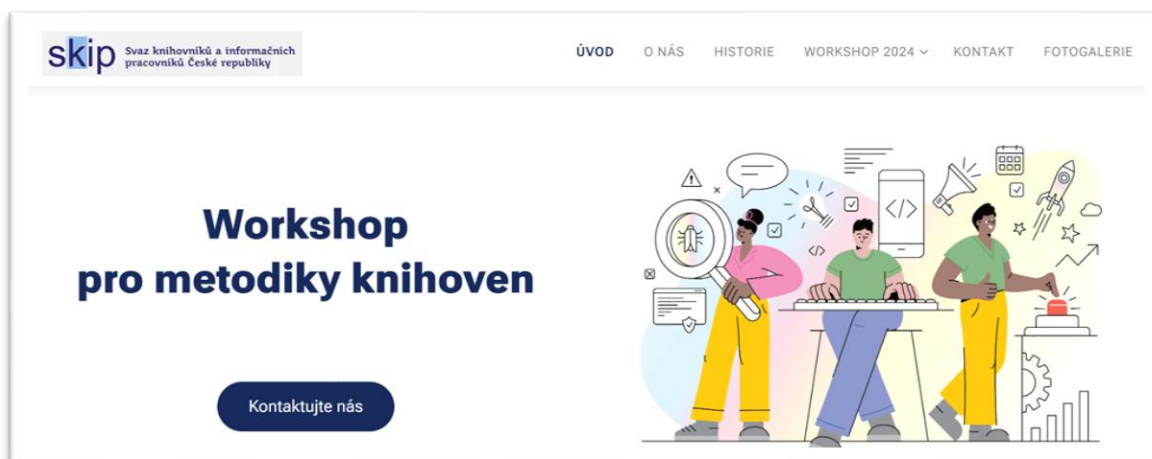
Péče o metodiky, kteří vykonávají svoji práci „v terénu“, což jsou hlavně metodici pověřených knihoven, by měla být záležitostí národní knihovny i krajských knihoven a jejich metodických oddělení. Ty pořádají pro metodiky ve svém kraji porady (většinou dvakrát v roce), metodici se mohou účastnit vzdělávání, které je krajskou knihovnou nabízeno pro knihovníky kraje.

Krajské knihovny mají v Metodickém pokynu MK ČR v bodě 3 vymezenou úlohu: „*zpracovávat krajskou koncepci rozvoje knihovnictví a koncepci vzdělávání pracovníků knihoven v kraji a koordinovat vzdělávání knihovníků v kraji*“. Vzdělávání metodiků je zahrnuto ve vzdělávání knihovníků obecně.

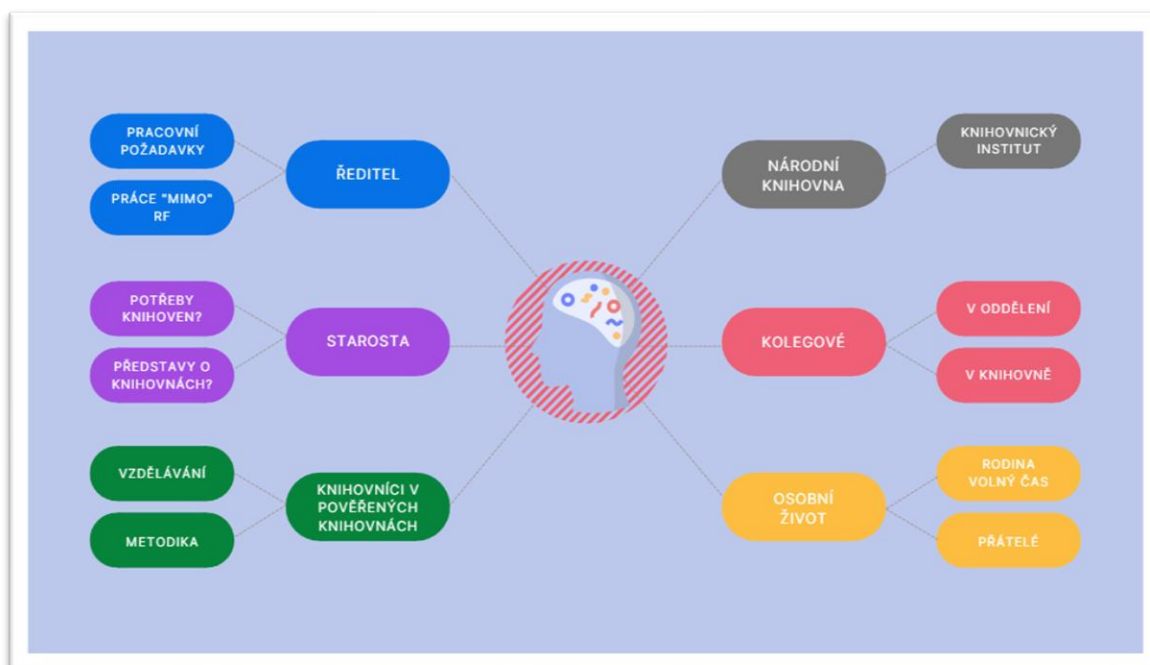
Od roku 2014 jsou Sekcí veřejných knihoven SKIP organizovány workshopy pro metodiky.⁸³ Program dvoudenních setkání vychází z aktuálních potřeb a požadavků pracovníků vykonávajících regionální funkce.

⁸² ŠEDÁ, Marie. Profese metodik. Celostátní seminář Regionální funkce knihoven 2015, Pardubice. 20.–21. 10. 2015. *Informace pro knihovny* [online]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/ed_metodik.pdf

⁸³ Dostupné z: <https://workshop-metodici-knihoven.webnode.cz/>

Obrázek 12 – Webové stránky workshopu pro metodiky

Obrázek 13 - Šíře práce metodika

5.5 Programová náplň pro výkon RF

Programová náplň pro výkon regionálních funkcí je definována standardy, které byly již součástí Programu podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jsou rovněž součástí Metodického pokynu Ministerstva kultury k zajištění regionálních funkcí knihoven. Standardy jsou souborem nároků na způsob a úroveň poskytování služeb v rámci výkonu RF a jsou závazné pro krajské a pověřené knihovny.⁸⁴

⁸⁴ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. *Informace pro knihovny: Legislativa* [online]. 2020. Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

Vznik standardů

O vznik standardů se zasadila hlavně pracovní skupina pro přípravu standardů regionálních funkcí složená z krajských metodiků a působící při Knihovnickém institutu NK ČR. Pracovní skupina se začala scházet už v roce 2001, ještě v době přípravy třetího knihovního zákona. Na svých jednáních shromažďovala návrhy a zpracovávala podklady pro standardy jak na úrovni okresů, tak na krajské úrovni. Navrhované standardy bylo nutné v počátcích chápat jako minimální, bylo jasné, že se budou doplňovat a měnit podle toho, co přinese jejich uvedení do praxe.

Od roku 2002 se na celostátní koordinaci regionálních funkcí významně podílí **Sekce SDRUK pro regionální funkce**⁸⁵, která poprvé zasedala 3. 9. 2002. Sekce se věnuje vývoji RF, řeší nově vznikající problémy a otázky, se kterými se knihovny při výkonu regionálních funkcí potýkají. Sleduje nové trendy v knihovnictví a navrhuje potřebné změny.

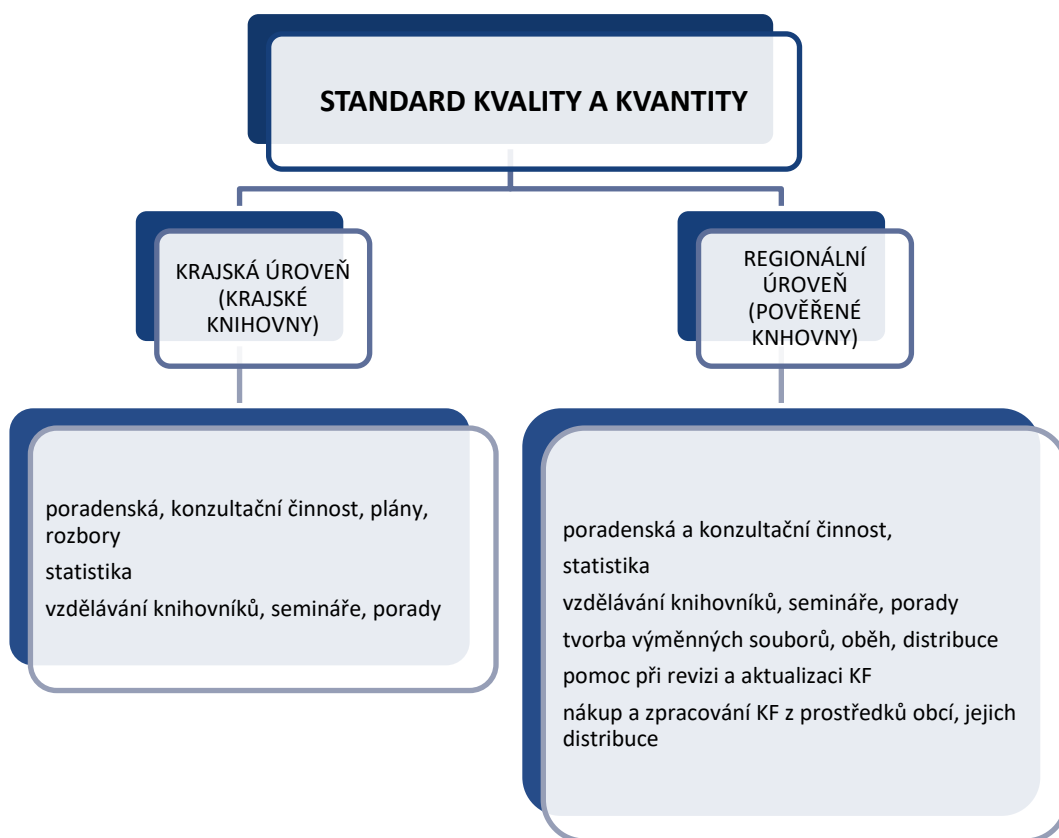
Sekce pečuje o aktuálnost a přesnost standardů RF a v případě potřeby je upravuje. Všechny zápisy z porad sekce pro regionální funkce jsou vystaveny na webových stránkách SDRUK⁸⁶. Činnost sekce SDRUK pro regionální funkce je těsně provázána s aktivitami Knihovnického institutu NK ČR.

5.5.1 OBDOBÍ OD ROKU 2002 DO ROKU 2005

Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven závazný v letech 2002 až 2004 rozděloval ve standardech činnosti na ty, které byly určené pro krajské knihovny, a na ty, které se týkaly pověřených knihoven. Činnosti, které standard definoval, byly rozděleny následovně:

⁸⁵ Sekce SDRUK pro regionální funkce byla založena v roce 2002. V sekci pracují metodici krajských knihoven a odborníci Knihovnického institutu NK ČR. Programovou náplní sekce jsou aktivity směřující k vyrovnání úrovně kulturních a vzdělávacích služeb poskytovaných knihovnami působícími v obcích různých velikostí a celková podpora rozvoje služeb knihoven finančně dotovaná kraji. Sekce pořádá kromě porad (1-2 ročně) celostátní seminář ve dvouletých intervalech.

⁸⁶ Viz <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-regionalni-funkce/>

Obrázek 14 - Standardy podle určení

Jednotlivé typy činností byly dále podrobněji definované:

5.5.2 OBDOBÍ OD ROKU 2005

V dalším období (od r. 2005) byly standardy pro výkon regionálních funkcí jednotné jak pro krajskou, tak pro okresní úroveň poskytování regionálních funkcí. Standardy byly navíc rozšířeny o činnost „servis automatizovaného knihovního systému využívaného pro výkon regionálních funkcí“. Tato změna reflektovala trend implementace automatizovaných knihovnických systémů i do menších obsluhovaných knihoven. Standardy pro výkon regionálních funkcí zahrnují tyto oblasti činností:

- Poradenská a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozbory
- Statistika knihovnických činností
- Vzdělávání knihovníků, semináře a porady

- Tvorba výměnných knihovních fondů, jejich cirkulace a distribuce, správa, revize a aktualizace
- Pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů
- Nákup a zpracování knihovních fondů pořízených z prostředků provozovatele knihovny (obce) a jejich distribuce
- Servis automatizovaného knihovního systému využívaného pro výkon regionálních funkcí⁸⁷

Standardy významně přispívají ke sjednocení postupů výkonu RF a jejich koordinaci v rámci celé ČR. Zároveň umožňují jednotné vykazování, měření a následné vyhodnocování kvantity a kvality poskytnutých služeb.

5.6 Metodická oddělení krajských a pověřených knihoven

Adresář metodických oddělení krajských knihoven a knihoven pověřených výkonem regionálních funkcí je zveřejněn na webových stránkách KI NK⁸⁸. Obsahuje i kontakty na jednotlivé pracovníky věnující se metodice, odkazy na weby knihovny a podstránky pracovišť regionálních služeb.

DEFINICE

Standard – měřítko, norma, kritérium, obecně uznávaný pokyn pro určení kvality nebo požadavku na přesně vymezenou činnost.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Národní knihovna České republiky má ze zákona řadu rolí. Proč se činností týkající se spolupráce knihoven zabývá Sdružení knihoven? Měla by tato situace být řešena přímo NK ČR?

Jaké byly důvody přenosu povinnosti financovat RF z MK ČR na jednotlivé kraje?

⁸⁷ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonů regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. *Informace pro knihovny: Legislativa* [online]. 2020.

⁸⁸ Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/adresar-metodickych-oddeleni-krajskych-a-poverenych-knihoven>

6 REGIONÁLNÍ FUNKCE A ZMĚNY V KNIHOVNICTVÍ

Přínos regionálních funkcí knihoven se ukazuje v mnoha oblastech knihovnické práce. Je komplexním souborem činností, které ovlivňují kvalitu veřejných knihoven. V následujícím textu si studenti osvojí náplně jednotlivých standardů pro výkon regionálních funkcí.

6.1 Poradenská a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozbor

Všechny knihovny poskytující veřejné knihovnické a informační služby mají možnost obracet se na poradenské místo, kterým je oddělení knihovních služeb (případně regionální oddělení – zde není podstatné, jak se oddělení nazývá, důležitá je činnost oddělení).

Strategický cíl

Podpora zajištění všestranné kvality a rozvoje knihovnických a informačních služeb v knihovnách kraje

Krajská metodická oddělení těsně spolupracují s Knihovnickým institutem Národní knihovny ČR a dalšími metodickými centry krajských knihoven. Informace, které je nutno předávat všem knihovnám, jsou šířeny prostřednictvím nejbližších metodických center (viz model regionálních funkcí). Díky těmto informačním kanálům knihovny získávají relevantní informace, do knihoven jsou předávány informační a propagační materiály, metodické dokumenty a další publikace.

Velmi pozitivní je provádění metodických návštěv, kdy jsou přímo na místě samém řešeny problémy konkrétní knihovny, mnohdy i za přítomnosti vedení obce.

TIP

Jednou z forem poradenství je webová stránka určená obsluhovaným knihovnám⁸⁹, vydávání zpravodajů a všechny formy e-komunikace.

6.2 Statistika a hodnocení činnosti knihoven

Tento úkol vychází ze zákona o státní statistické službě (č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů). Předmětem statistiky kultury je zjišťování údajů o činnosti kulturních zařízení zřizovaných

⁸⁹ Např. webová stránka KVK Liberec – dostupné z: <https://www.kvkl.cz/pro-knihovny>

Ministerstvem kultury, dalšími orgány státní správy, kraji, obcemi a městy, případně občanskými sdruženími a dalšími orgány.

Strategický cíl

Včasné, úplné a přesné shromáždění statistických údajů o činnosti obsluhovaných knihoven v kraji, jejich zpracování, vyhodnocení a využívání výsledků, hodnocení činnosti knihoven

Díky metodické pomoci a provázanosti činnosti knihoven jsou každoročně shromažďována statistická data v relativní přesnosti, úplnosti a včasnosti. Na základě sumarizovaných výsledků lze vysledovat vývoj této oblasti kultury. Výsledky získané jsou využívány pro zpracování koncepcí rozvoje kultury na celostátní i krajské úrovni, při přípravě projektů i analýz.

Dlouhodobé sledování časových řad slouží jako podklady pro jednání na celostátní úrovni, jsou součástí advokacie knihoven a díky provázanosti s mezinárodní statistikou jsou součástí světových trendů a statistik.

TIP

V návaznosti na vyhodnocování standardů VKIS je vhodné oceňovat nejlepší knihovny/knihovníky v kraji.

6.3 Vzdělávání knihovníků, semináře, porady

V souladu s rozvojem společnosti je pro pracovníky knihoven zajišťováno celoživotní vzdělávání. Tato oblast je zásadní pro rozvoj oboru, vzájemnou spolupráci, koordinaci činnosti knihoven a dodržování mezinárodních i národních standardů knihovnické práce. Nabídka vzdělávání jde napříč různými knihovnami a knihovnickými spolky a sdruženími. Cílem je dosáhnout stavu, kdy je vzděláván každý knihovník bez ohledu na dobu, která uplynula od jeho odborného vzdělání. Vzdělaný knihovník tak může působit jako mentor a poradce pro uživatele i kolegy.

Strategický cíl

Zajištění celoživotního vzdělávání knihovníků a jejich informovanosti o aktuálním vývoji oboru jako podmínky dalšího rozvoje knihoven, vzájemné spolupráce a koordinace knihoven

Vzdělávání knihovníků má pozitivní dopad na celou jejich práci – pracovníci se vzdělávají v mnoha dovednostech – od informačních a komunikačních dovedností, přes měkké kompetence týkající se práce s uživatelem až po odborné znalosti, přehled o literatuře, informačních zdrojích a mezinárodních standardech. Velkým zdrojem těchto znalostí jsou celostátní

konference a semináře, kde dochází k předávání příkladů dobré praxe a navazování profesních kontaktů.

TIP

Krajská knihovna v návaznosti na celostátní koncepcí vytvoří plán zajištění profesního vzdělávání a ve spolupráci s pověřenými knihovnami koordinuje vzdělávací aktivity v rámci kraje

6.4 Tvorba výměnných knihovních fondů, jejich cirkulace a distribuce, správa, revize a aktualizace

Díky finančnímu zajištění výkonu regionálních funkcí jsou do knihoven nakupovány, odborně zpracovávány a distribuovány knihovní fondy. Uživatelé knihoven ve všech, i v těch nejmenších obcích, mají záruku přísunu nových knih a dokumentů, které jsou průběžně obměňovány. Díky automatizaci knihovnických činností mají jak knihovníci, tak i čtenáři přehled o nové literatuře, mohou si z pohodlí domova objednávat publikace, o které mají zájem. V rámci meziknihovní spolupráce se k takovým dokumentům mohou rychle dostat.

Strategický cíl

Zajištění kvalitních, aktuálních a odborně zpracovaných knihovních fondů a jejich efektivní využití v obsluhovaných knihovnách kraje

6.4.1 SYSTÉM TVORBY VÝMĚNNÝCH SOUBORŮ, DISTRIBUCE, CÍRKULACE

Jedním ze zásadních úkolů regionálních funkcí je podpora knihovního fondu, především v malých knihovnách. Cílem je dosáhnout stavu, kdy v obsluhovaných knihovnách kraje jsou průběžně zajišťovány kvalitní, aktuální a odborně zpracované knihovní fondy.

Tohoto stavu lze dosáhnout v případě, že pověřená knihovna na základě správně zvolené akvizice zpracovává knihovní fondy, provádí jejich technickou úpravu a tyto výměnné fondy sdílí s obsluhovanými knihovnami.

Obrázek 15 – Systém tvorby výměnných souborů a jejich distribuce

Distribuce souborů knih probíhá v pravidelných cyklech stanovených pověřenou knihovnou – knihy jsou obsluhované knihovně zapůjčovány na předem stanovené období, po jehož uplynutí jsou soubory nabídnuty další obsluhované knihovně.

„Výměnný fond je dílčím knihovním fondem knihovny, která výměnný fond vytváří. Výměnný fond podléhá režimu evidence, revize a vyřazování knihovního fondu podle § 17 knihovního zákona č. 257/2001 Sb., v platném znění. Výměnný fond je možné v rámci aktualizace fondu obsluhovaných knihoven trvale deponovat v obsluhované knihovně.“

TIP

Výměnný fond je možné trvale deponovat v obsluhované knihovně

6.5 Pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů

Na základě knihovního zákona č. 257/2001 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 88/2002 Sb. probíhají v knihovnách v České republice pravidelné, průběžné i mimořádné revize. Ty představují nástroj kontroly porovnáním skutečného stavu knihovního fondu konkrétní knihovny se stavem evidovaným. Pověřené knihovny mají pracovníky a prostředky, díky kterým mohou pravidelně a systematicky provádět revizi knihovního fondu i jeho aktualizaci, která zajišťuje kvalitní a zdravý knihovní fond.⁹⁰

⁹⁰ O tématu revize pojednává samostatný studijní text s názvem Organizace revize knihovního fondu.

Strategický cíl

Zajištění revize a aktualizace knihovních fondů v obsluhovaných knihovnách

Termíny revizí v obsluhovaných knihovnách v rámci regionu mají probíhat dle schváleného plánu revizí v termínech, které pro evidované knihovny stanoví vyhláška č. 88/2002 Sb.

TIP

V roce 2017 vydalo Ministerstvo kultury ČR Metodický pokyn k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území ČR. Dokument je znám pod názvem **Standard pro dobrý knihovní fond**⁹¹.

Obrázek 16 - Standard pro dobrý knihovní fond⁹²

6.6 Nákup a zpracování KF pořízených z prostředků provozovatele knihovny a jejich distribuce

Knihovní fondy nakupované z prostředků obcí je nezbytné správně knihovnický zpracovat. Díky provázanosti regionálních služeb jsou tyto dokumenty nakupovány s dobrými rabaty a kvalitně a odborně knihovnický zpracovány s využitím sdílené katalogizace se zárukou dodržování standardů pro zpracování dokumentů.

Data jsou vystavena v on-line podobě na webových stránkách knihoven, což zaručuje přístupnost sedm dní v týdnu, 24 hodin denně.

⁹¹ Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2017_metodicky-pokyn-mkdef-7674.pdf

⁹² Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/standard-pro-dobry-knihovni-fond>

Strategický cíl

Zajištění kvalitní akvizice a zpracování knihovních fondů, motivace ke zvyšování objemu doplňování knihovních fondů a/nebo k zajištění finanční spoluúčasti provozovatelů knihoven při tvorbě výměnných fondů.

TIP

Nákup a zpracování knihovních fondů jsou realizovány **na základě smluvních vztahů** s provozovateli knihovny.

6.7 Podpora vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit

Vzdělávací, kulturní a komunitní aktivity knihoven jsou v mnohém ovlivněny místem, ve kterém knihovna působí.

Strategický cíl

Podpora transformace knihoven na informační, vzdělávací, kulturní a komunitní centra obcí

Pomoc má být realizována prostřednictvím metodické, případně praktické pomoci, kterou poskytuje krajská nebo pověřené knihovna. Podpora je poskytována formou ukázek moderních vzdělávacích aktivit, případně prezentace příkladů dobré praxe v pověřené knihovně.

Cílem je rozšíření a podpora spolupráce se školami, spolky i dalšími subjekty v místě.

6.8 Servis automatizovaného knihovního systému (AKS)

Strategický cíl

Zajištění servisních služeb pro obsluhované knihovny kraje, zvýšení racionalizace jejich služeb nebo provoz regionálního automatizovaného systému

Dle knihovního zákona jsou knihovny povinny umožňovat přístup k internetu.

Knihovny poskytující VKIS svým uživatelům nabízejí řadu elektronických služeb – webové stránky, on-line katalogy, přístup na sociální sítě, půjčování e-knih a e-audioknih.

Menší knihovny mají velkou podporu v regionální metodice, která vytváří jejich webové stránky, pomáhá při získávání grantů na automatizaci knihovny a vzdělává knihovníky i v této oblasti.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Jednotlivé standardy pro výkon RF knihoven se snaží postihnout celou škálu činností. Je něco dalšího, co by RF knihoven mohly řešit a pokud ano, proč?

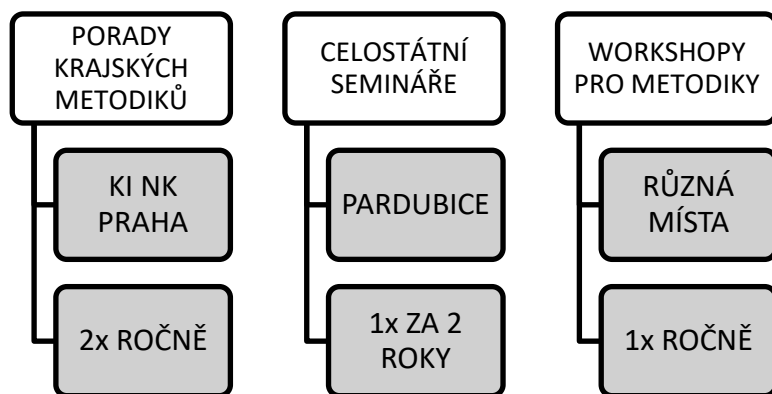
7 PLATFORMY PRO SETKÁVÁNÍ METODIKŮ

Nezbytnou součástí dobré metodické práce je setkávání odborných pracovníků, kteří regionální funkce vykonávají – metodici na regionální, krajské i celostátní úrovni. Pro zlepšení koordinace výkonů RF v ČR jsou pravidelně dvakrát ročně svolávány **porady krajských metodiků**, které jsou v gesci odborné sekce SDRUK pro regionální funkce.⁹³ V sekci pracují metodici krajských knihoven a odborníci Knihovnického institutu NK ČR.

Programovou náplní sekce jsou aktivity směřující k vyrovnaní úrovně kulturních a vzdělávacích služeb poskytovaných knihovnami působícími v obcích různých velikostí a celková podpora rozvoje služeb knihoven finančně dotovaná kraji.

7.1 Semináře RF knihoven

Sekce pořádá kromě porad celostátní seminář **Regionální funkce knihoven** (ve dvouletých intervalech). První celostátní setkání se konalo v Moravské zemské knihovně v Brně v roce 2002, od roku 2003 se semináře konají v Pardubicích (ve dvouletých cyklech). Programová náplň seminářů reaguje na aktuální problematiku RF, seznamování účastníků se změnami v legislativě, novými či inovovanými standardy, modely spolupráce napříč knihovnickou komunitou, oceňováním knihoven a příklady dobré praxe.

Obrázek 17 – Porady, semináře a workshopy pro metodiky knihoven

7.2 Porady metodiků v krajských knihovnách

Porady realizované v jednotlivých krajích se zabývají předáváním informací z celostátních setkávání metodiků, jsou na nich probírány aktivity na krajské úrovni – plnění Standardů VKIS, požadavky krajských zřizovatelů, otázky rozpočtu pro výkon RF a také příklady dobré praxe. Dle MP pro výkon RF

⁹³ Více zde: <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-regionalni-funkce/>

knihoven tyto porady mají být krajskou knihovnou organizovány v tomto rozsahu:

- 4x ročně porada ředitelů/pracovníků pověřených knihoven
- 2x ročně porady knihovníků profesionálních obsluhovaných knihoven
- 1x ročně porady, příp. semináře knihovníků neprofesionálních obsluhovaných knihoven

Workshopy pro metodiky pověřených knihoven jsou realizovány 1x ročně v různých knihovnách v ČR.

7.3 Úloha krajské knihovny v systému regionálních funkcí knihoven

Krajská knihovna plní a koordinuje regionální funkce v kraji, zejména:

- Zpracovává krajskou koncepci rozvoje knihovnictví a koncepci vzdělávání pracovníků knihoven v kraji a koordinuje vzdělávání knihovníků v kraji,
- spolupracuje s krajským úřadem a navrhuje výši dotace a její rozdělení,
- připravuje a uzavírá smlouvy s pověřenými knihovnami o přenesení výkonu regionálních funkcí,
- podílí se na naplňování regionálních funkcí, zejména
 - poskytuje poradenství a konzultace, vykonává metodické návštěvy v obsluhovaných knihovnách,
 - vyhodnocuje statistiku knihovnických činností za celý kraj,
 - hodnotí činnost knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby v kraji a toto hodnocení vydává v podobě výroční zprávy,
 - vyplňuje výkaz o výkonu a financování regionálních funkcí v kraji s údaji ke dni 31. 12.
 - zpracovává výroční zprávu o výkonu regionálních funkcí knihoven v kraji,
 - provádí sběr dat za kraj, vytváří krajský sumář výkazu a v elektronické formě jej nejpozději do 15. 3. následujícího roku odesílá Knihovnickému institutu NK ČR,
 - v termínu daném krajským úřadem zasílá zprávu o plnění regionálních funkcí příslušnému odboru krajského úřadu a zveřejňuje ji na svých webových stránkách,
 - ve dvouletých intervalech vyhodnocuje plnění Standardu veřejných knihovnických a informačních služeb (dle Standardu pro dobrou knihovnu, článek 13),
 - vytváří informační základnu pro výkon regionálních funkcí kraje,
 - buduje krajský webový portál pro knihovníky,
 - vytváří a pravidelně aktualizuje adresář knihoven v kraji,

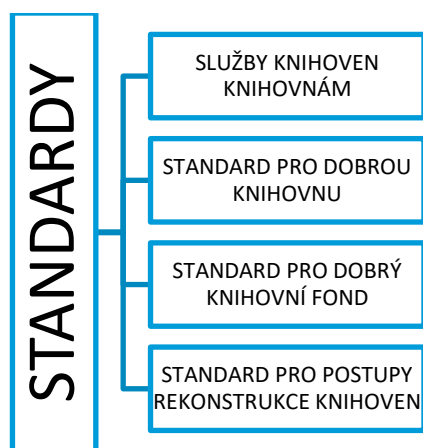
- buduje knihovní fond odborné literatury z oblasti knihovnictví, informační vědy a souvisejících oblastí,
 - vydává metodické pokyny, případně knihovnický časopis, zpravodaj apod.,
 - zajišťuje celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven v kraji a jejich informovanost o vývoji oboru,
 - organizuje porady ředitelů a metodiků pověřených knihoven, vzdělávací akce, semináře, školení aj. aktivity,
 - je distribučním centrem pro rozšiřování materiálů potřebných pro rozvoj knihovnictví v kraji,
 - je krajským centrem meziknihovních služeb,
 - může vykonávat regionální funkce v rámci svého regionu přímo, aniž by jejich výkonem pověřila další knihovnu v kraji.
-

NEZAPOMEŇTE NA ODPOČINEK 😊

8 STANDARDY PRO VÝKON REGIONÁLNÍCH FUNKCÍ

Kromě legislativních materiálů, jako je Knihovní zákon a další návazné předpisy, jsou i metodické pokyny vydávané Ministerstvem kultury.

Výhodou metodických pokynů je jejich aktuálnost a možnost novelizace bez zdlouhavých legislativních procesů. Metodické pokyny jsou vydávány nejen v textové podobě pod číslem jednacím, ale také v barevné komentované verzi, která je přístupnější variantou pro praktické užití – nejen pro metodiky v „terénu“, ale především i pro zřizovatele/provozovatele knihoven. Zatím byly vydány tři standardy:

Obrázek 18 - Přehled základních standardů pro činnost veřejných knihoven

Soubory standardů vydávané Ministerstvem kultury doplňují doporučení pro práci s různými skupinami uživatelů, např.

- **Rovný přístup. Knihovna přátelská k seniorům.** Metodická příručka pro práci knihoven se seniory. Rovný přístup.
- **Standard Handicap Friendly.** Metodická příručka pro práci knihoven s uživateli s postižením.
- **Rovný přístup. Knihovny a skupiny ohrožené sociálním vyloučením.** Metodická příručka pro práci knihoven se sociálně vyloučenými a sociálním vyloučením ohroženými skupinami uživatelů⁹⁴.

⁹⁴ Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/legislativa/normy-standardy-doporuceni>

8.1 Standard pro dobrou knihovnu

Metodický pokyn Ministerstva kultury z roku 2012 byl prvním ze standardů vydaných na podporu regionálních funkcí knihoven. Barevná (komentovaná) verze pod názvem **Standard pro dobrou knihovnu** (*Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky*⁹⁵) stanovuje základní kvantitativní a kvalitativní podmínky pro poskytování knihovnických služeb pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi a kraji na území ČR, zapsané v evidenci knihoven Ministerstva kultury. Všechna ustanovení tohoto metodického pokynu mají povahu doporučení, pokud nejsou totožná s ustanoveními knihovního zákona a/nebo vyhlášky.

Novela z roku 2023 byla vydána pod č. j. MK 61750/2023 OUKKO. Indikátory pro měření výkonu knihoven jsou doplněny statistickými daty z roku 2022.

Předmět standardu se zaměřuje na tyto okruhy:

- a) provozní doba knihovny pro veřejnost,
- b) tvorba knihovního fondu a informačních zdrojů,
- c) umístění knihovny v obci,
- d) plocha knihovny určená pro uživatele,
- e) studijní místa pro uživatele knihovny,
- f) přístup k internetu a informačním technologiím,
- g) webová stránka knihovny,
- h) elektronický katalog knihovny na internetu,
- i) personální zajištění knihovny,
- j) kvalifikace a vzdělávání pracovníků knihoven,
- k) měření spokojenosti uživatelů knihovny,
- l) kulturní, vzdělávací a komunitní aktivity knihovny,
- m) spolupráce knihovny se vzdělávacími institucemi,
- n) služby pro uživatele se specifickými potřebami.

Ve standardu se hovoří také o personálním zajištění knihovny, kvalifikaci a vzdělávání pracovníků knihoven a o kulturních, vzdělávacích a komunitních aktivitách knihovny.

Pro krajské knihovny a knihovny působící ve velkoměstech se doporučené indikátory používají přiměřeně s ohledem na funkce knihovny a její postavení ve městě.

⁹⁵ Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/metodicky_pokyn_pro_-vkis_2023_defp-17952.pdf

Metodický pokyn vychází z obecných principů Manifestu IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách z roku 1994 a návazné směrnice IFLA: Služby veřejných knihoven z roku 2010 a z rezortní statistiky kultury z roku 2022.

Obrázek 19 – Standard pro dobrou knihovnu, 5., přepracované vydání

8.2 Služby knihoven knihovnám

Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR⁹⁶ byl vydán pod č.j.: MK 85551/2019 OULK. Komentovaná verze nese podnázev *Krajské programy regionálních funkcí na podporu knihoven* a podrobně se zabývá výkony regionálních funkcí na celostátní, krajské i regionální úrovni.

Oproti minulému textu je materiál rozšířen o kapitoly týkající se povinnosti zřizovatele/provozovatele knihovny, povinnosti pověřené i povinnosti obsluhované knihovny. Mezi standardy byla nově zařazena *Podpora vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit*.

Standard pro výkon regionálních funkcí knihoven zahrnuje tyto činnosti:

1. Poradenská a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozborů,
2. Statistika knihovnických činností,
3. Vzdělávání knihovníků, semináře a porady,
4. Tvorba výměnných knihovnických fondů, jejich cirkulace a distribuce, správa, revize a aktualizace,

⁹⁶ Dostupné z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

5. Pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů,
6. Nákup a zpracování knihovních fondů pořízených z prostředků provozovatele knihovny (obce) a jejich distribuce,
7. Podpora vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit,
8. Servis automatizovaného knihovního systému využívaného pro výkon regionálních funkcí.

Obrázek 20 – Služby knihoven knihovnám

PRO ZÁJEMCE

Barevná komentovaná verze bude novelizována v roce 2025 a poté bude k dispozici nejen knihovnám, ale také zřizovatelům/provozovatelům knihoven.

8.3 Standard pro dobrý knihovní fond

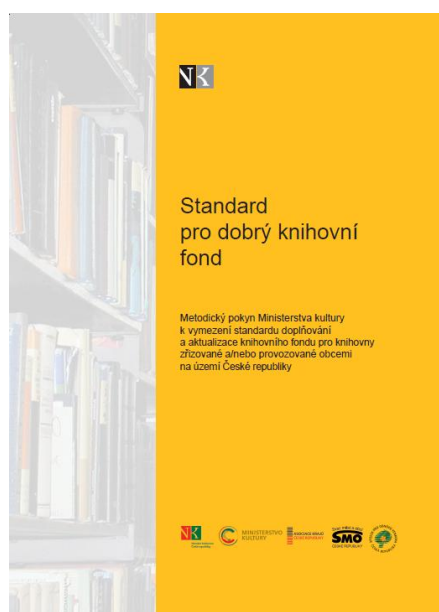
Jde o standard z roku 2017⁹⁷ Pod názvem *Metodický pokyn MK k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky byl přijat Ministerstvem kultury pod č.j. 53667/2017.*

Standard vymezuje základní parametry pro budování knihovních fondů z hlediska jejich objemu, obsahu i finančního zajištění. Poskytuje návod k provádění průběžné, pravidelné i mimořádné aktualizace knihovního fondu. Standard je nástrojem pro knihovnu a jejího provozovatele při stanovení

⁹⁷ Dostupné z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2017_metodicky-pokyn-mkdef-7674.pdf

a plánování optimální výše finanční částky na nákup knihovního fondu s cílem efektivního využití finančních prostředků z veřejných rozpočtů.

Standard navazuje na Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky (dále „Standard VKIS“) a na Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky (dále „Standard pro výkon regionálních funkcí“). Vychází z obecných principů mezinárodních doporučení vydaných Mezinárodním sdružením knihovnických asociací (IFLA) „Služby veřejných knihoven“, „Směrnice pro služby knihoven mládeži“ a „Směrnice pro služby dětských knihoven“.

Obrázek 21 – Standard pro dobrý knihovní fond

Ke Standardu pro dobrý knihovní fond je zpracován i **seznam doporučené literatury**, tzv. Zlatý fond či kánon, který obsahuje seznam více než 1 300 titulů české i světové literatury (pro děti, mládež i dospělé), které by měly být ve fondech veřejných knihoven.⁹⁸

8.4 Knihovna v obci

Koncem roku 2020 vyšel dokument s názvem **Knihovna v obci**. Materiál je určen prioritně pro starosty a zastupitele obcí. Nejde o typický standard vydaný

⁹⁸ Dostupné zde: <https://ipk.nkp.cz/docs/zlaty-fond-2018>

Ministerstvem kultury – jeho vydání ale obohacuje řadu předchozích metodických materiálů. V roce 2024 byla vydána jeho novelizovaná verze⁹⁹.

Obrázek 22 - Knihovna v obci

8.5 Standard pro postupy rekonstrukce knihoven

Stejně jako předchozí dokument je i Standard pro postupy rekonstrukce knihoven¹⁰⁰ určen především zřizovatelům/provozovatelům knihoven.

Standard vychází z Metodického pokynu MK k vymezení doporučených postupů a parametrů pro optimální průběh rekonstrukce v knihovnách zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi do 40 tis. obyvatel.

⁹⁹ Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/knihovna-v-obci_prirucka-pro-starosty.pdf

¹⁰⁰ Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/standard-pro-postupy-rekonstrukce-knihoven>

Obrázek 23 - Standard pro postupy rekonstrukce knihoven

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Metodické pokyny vydávané Ministerstvem kultury ČR tvoří metodický základ pro praktickou realizaci výkonu RF. Jaké jsou důvody k vydávání těchto materiálů a proč nejsou informace v nich obsažené součástí knihovního zákona?

9 REGIONÁLNÍ FUNKCE A JEJICH SPECIFIKA

V průběhu budování střediskového systému vznikly v jednotlivých krajích různé modely kooperace knihoven. Rozdílná východiska se promítají i do současné organizace regionálních funkcí v jednotlivých krajích.

Podrobněji o výkonu regionálních funkcí v jednotlivých krajích pojednává studijní opora **„Zpracování koncepcí, plánů a programů v oblasti knihovnictví a informačních služeb a systémů“**.

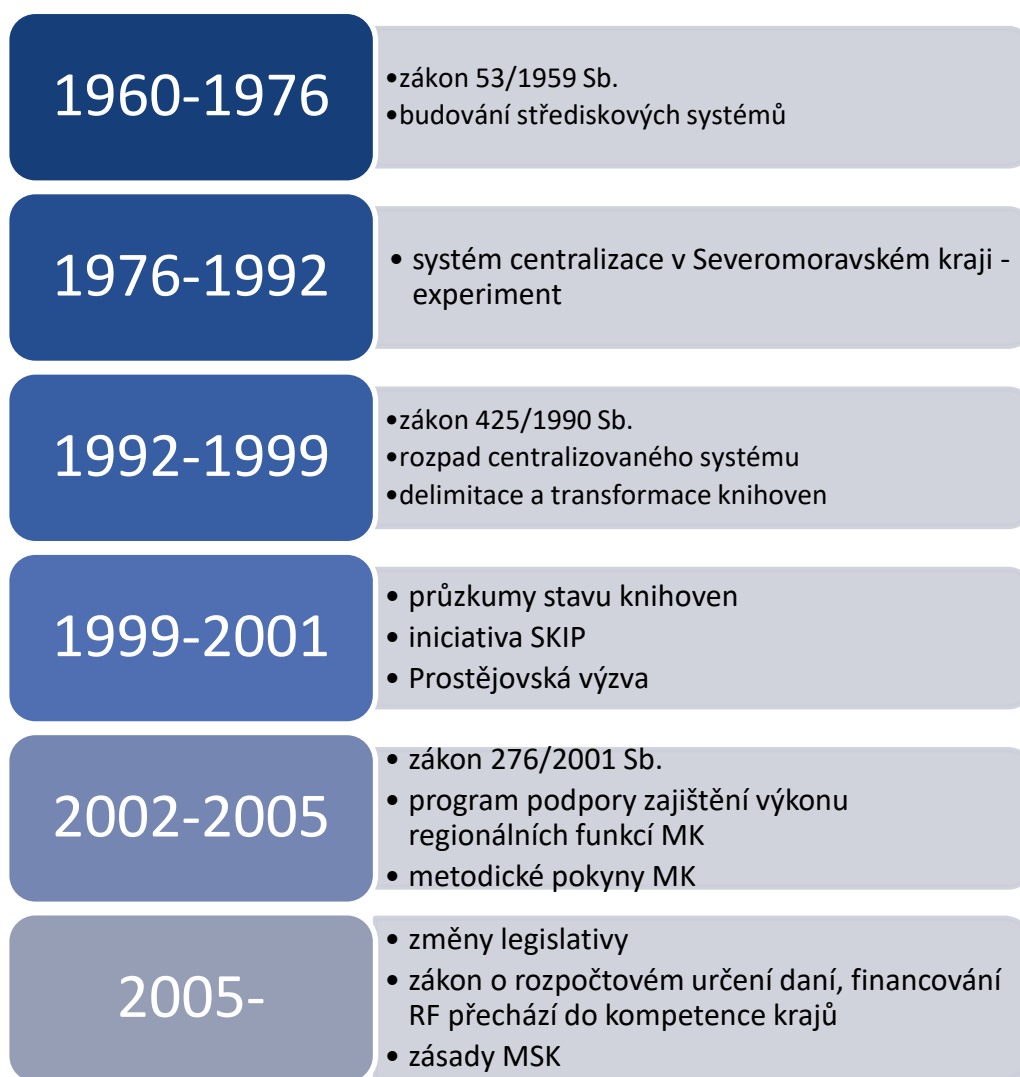
PŘÍADOVÁ STUDIE PRO ZÁJEMCE

9.1 Moravskoslezský kraj a spolupráce knihoven

Moravskoslezský kraj je jedním ze 13 krajů v České republice, kde jsou do praxe uvedeny regionální funkce. Regionální disparity již v historickém vývoji ukázaly, že je nezbytná dobrá spolupráce mezi knihovnami, a to legislativně zaštitěná.

Spolupráce knihoven v Severomoravském kraji a později v kraji Moravskoslezském byla založena na dobrém fungování tzv. **střediskových systémů**, později byl jako experiment ověřován tzv. **„centralizovaný systém“**, nejprve v knihovnách na Bruntálsku, později na Novojičínsku. Od roku 1980 pak na celém území Severomoravského kraje.

Po politických změnách došlo k částečnému rozpadu fungujících vztahů. Se zavedením celostátního programu Regionální funkce knihoven se krajská metodika rozhodla oslovit původní střediska a obnovit tak historickou spolupráci knihoven.

Obrázek 24 - Vývojové etapy spolupráce knihoven na Severní Moravě

9.2 Střediskový systém v Severomoravském kraji (1960–1976)

Důležitým mezníkem ve spolupráci knihoven byl zákon č. 53/1959 Sb. Do systému knihoven vstoupil mezičlánek – střediskové knihovny. Jednotnou soustavu knihoven koordinovala Státní knihovna Československé republiky.¹⁰¹ Část regionálních služeb se dostala blíže malým knihovnám a byla respektována i určitá místní specifika.

Rok 1960 přinesl také změnu v územním uspořádání krajů v Československu, kdy sloučením krajů Ostravského, Olomouckého a Vsetínska z kraje Gottwaldovského vznikl **Severomoravský kraj**.¹⁰²

¹⁰¹ Dnes Národní knihovna České republiky.

¹⁰² Dle zákona č. 36/1960 Sb., o územním členění státu. Zákon je zrušen, dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36>

Přípravy k budování střediskového systému v Severomoravském kraji započaly v roce 1963, kdy bylo schváleno zavedení experimentu v knihovnách v Moravském Berouně, Vrbně pod Pradědem a ve Šternberku. Organizační postup při budování střediskového systému byl zpracován v „**Zásadách pro budování střediskových knihoven v Severomoravském kraji**“.

Hlavní úkoly budování střediskových knihoven ležely na okresních knihovnách, od zpracování návrhu budování, schvalování organizačních řádů ve všech obcích, sestavování harmonogramu zpracování knižních fondů, přes prověrky knih, revize, zavádění knihovnické techniky, až po vybavení knihoven.

9.3 Období 1976–1980 ve znamení experimentu

Vlivem politického a historického vývoje našeho státu a podle vzoru sovětského knihovnictví bylo rozhodnuto budovat v **Severomoravském kraji celookresní centralizované systémy knihoven**. Okresy Bruntál a Nový Jičín přecházely k experimentálnímu ověření principu celookresní centralizace v místních podmínkách.

Po provedení revize fondů se do knihoven začala zavádět vyšší forma efektivního doplňování knižního fondu – cirkulace výměnných souborů knih.¹⁰³

Do okresních knihoven se soustředily finanční prostředky na mzdy a provoz knihoven.

9.4 Vývoj RF v období centralizovaného systému (1980–1992)

Centralizace veřejných knihoven znamenala sloučení dříve samostatných knihoven do centralizovaného systému v okrese se společným knihovním fondem a pracovníky, společným řízením, centralizovaným doplňováním a zpracováním knihovních fondů, se společným rozpočtem, hospodařením a společnou správou majetku.

Ústřední knihovnou centralizovaného systému byla okresní knihovna, další knihovny v okrese se staly jejími pobočkami a pracovišti. Vzhledem k velkému počtu knihoven v okrese tvořily městské a místní knihovny se střediskovou funkcí mezičlánek v řízení vesnických knihoven.

¹⁰³ V okrese Frýdek-Místek byla cirkulace poprvé zavedena ve střediskové knihovně v Dobré.

9.5 Období transformace veřejných knihoven (1992–2001)

Politické změny po roce 1989 přinesly změny ve vnímání veřejných služeb, a také knihovny byly ve své činnosti omezovány. Knihovnická síť se začala rozpadat, také vlivem zákona č. 367/1990 Sb. o obcích. Jedním z nových principů nového uspořádání společnosti bylo úsilí o odstátnění a decentralizaci, stát se snažil přesunout financování veřejných služeb na obce.

Také další zákon – č. 425/1990 Sb. o okresních úřadech omezil časově zřizovatelská práva ke knihovnám, byla zahájena transformace okresních knihoven, která probíhala nekoordinovaně a živelně. Snahou předejít komplikacím v této oblasti vydala Státní vědecká knihovna v Ostravě metodickou pomůcku „**Delimitace knihoven z integrovaných okresních systémů knihoven**“. Metodika se zabývala dodržováním určitých postupů a úkonů při delimitaci knihovny z okresního integrovaného systému veřejných knihoven tak, aby nebyla narušena kontinuita.

9.6 Období 2002 do roku 2005

Obnovená spolupráce knihoven v Moravskoslezském kraji na regionální úrovni započala v roce 2001. Regionální funkce jsou v současné době zajišťovány Moravskoslezskou vědeckou knihovnou v Ostravě¹⁰⁴, Centrem vzdělávání a regionálních služeb.¹⁰⁵

9.7 Zásady zajištění výkonu RF v MSK (2007)

V září roku 2005 byly v MSK připraveny „**Zásady zajištění výkonu regionálních funkcí v Moravskoslezském kraji**“ (dále jen Zásady). Tento dokument byl schválen usnesením zastupitelstva MSK č. 17/2023 ze dne 3. 9. 2020. Dokument nabyl účinnosti téhož dne.

Zásady byly reakcí na způsob poskytování dotace, upravily také způsob propočtu pro jednotlivé pověřené knihovny. Určily minimální výkon (povinně dodržovaný), stanovily i výši úvazku na 1 obsluhovanou knihovnu.

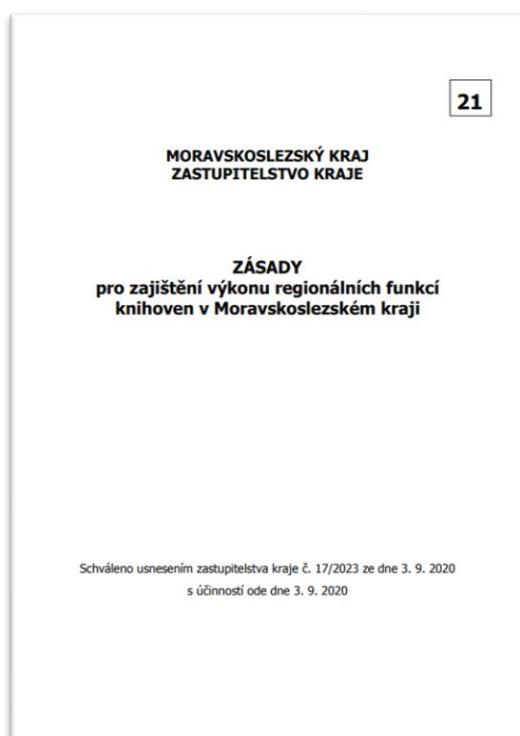
9.8 Zásady pro zajištění výkonu RF v MSK (2015)

V roce 2015 došlo k novele Metodického pokynu MK k vymezení výkonu regionálních funkcí knihoven (také pod názvem **Služby knihoven knihovnám**). Proto byl dán podnět i ke změně „zásad“ v MSK. V roce 2015

¹⁰⁴ Dříve Státní vědecká knihovna v Ostravě.

¹⁰⁵ Od roku 2017 Centrum vzdělávání a regionálních služeb.

a následně v roce 2020 byla zpracována a také přijata novela tohoto dokumentu.¹⁰⁶

Obrázek 25 - Zásady pro zajištění výkonu RF knihoven v MSK z roku 2020

¹⁰⁶ Dostupné z: <https://www.msvk.cz/service/export/stahnout-dokument?hash=15f60727943fb33.64290191>

10 EXTERNÍ ZPĚTNÉ VAZBY

Výkon regionálních funkcí knihoven se prolíná celou řadou knihovnických činností. O statistických šetřeních a následném využití dat podrobně pojednává studijní opora „Zpracování statistických ukazatelů“.

10.1 Kult (MK) 12-01

Hlavním východiskem pro analýzu výkonů knihoven jsou **statistické výkazy Kult (MK) 12-01** a komentáře výkonů za regionální celky. Od roku 2002 jsou data zpracovávána v programu Stat-Excel, který umožňuje porovnávání výkonů v delším časovém celku.

Při hodnocení výkonů knihoven není uplatňována územní dimenze ani rozdílné funkční vazby v území (představované např. docházkovou vzdáleností do knihovny, technickým zázemím a finančním zabezpečením knihovny), které způsobují přetrvávající rozdíly v ekonomické výkonnosti, v sociální situaci a často i v parametrech kvality životního prostředí v různých územních jednotkách.

10.2 Benchmarking knihoven

Dobrovolnou metodou hodnocení je **Benchmarking knihoven**.¹⁰⁷ Jde o platformu hodnocení ze stejné úrovně a je zároveň příležitostí k učení se od druhých.

Benchmarking knihoven je projekt Národní knihovny ČR; slouží k vyhodnocování výkonu a kvality činnosti knihoven metodou benchmarkingu. Pro vyhodnocování se používají data získaná při pravidelném ročním sběru statistických dat o knihovně. Účast v aplikaci Benchmarking knihoven je ze strany knihoven dobrovolná.

V knihovnách lze benchmarking využít jako metodu vzájemného srovnávání celkového výkonu a jednotlivých činností nebo způsob nalezení nejlepších postupů v činnosti knihovny.

TIP

Blíže je této oblasti věnována studijní opora Zpracování statistických ukazatelů výkonů knihoven.

¹⁰⁷ Více na www.benchmarkingknihoven.cz

11 VNĚJŠÍ VZTAHY

11.1 Knihovnické soutěže a ocenění

Knihovny mají dlouhou tradici v podpoře činností, které se týkají hodnocení knihoven v rámci různých soutěží, ať už lokálních nebo celostátních.

11.1.1 VESNICE ROKU

Soutěž **Vesnice roku** v Programu obnovy venkova je každoročně vyhlašována již od roku 1995. Od roku 2000 je součástí soutěže i ocenění pro knihovnu. Organizace soutěže probíhá ve dvou kolech – krajském a celostátním. SKIP patří mezi spoluvyhlašovatele soutěže a v obcích je hodnocena i úroveň knihovny. Ta nejlepší obdrží **Diplom za moderní knihovnické a informační služby** a obvykle postupuje do celostátního kola, kde se uchází o cenu **Knihovna roku**.

11.1.2 KNIHOVNA ROKU

Knihovna roku je vyhlašována od roku 2003 Ministerstvem kultury¹⁰⁸ a uděluje se k ohodnocení dlouhodobých zásluh o rozvoj knihovnictví v obcích nebo mimořádného přínosu k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb. Je udělována ve dvou kategoriích:

- **základní knihovna** – je určena především knihovnám v malých obcích, kde působí dobrovolní knihovníci, jako vyjádření veřejného uznání této prospěšné práce; předpokládá se již osvědčená návaznost na úspěšné umístění v soutěži Vesnice roku,
- **významný počin v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb** – např. zpřístupnění nových informačních zdrojů, databází, nabídky nových služeb, zpřístupnění novostaveb a rekonstruovaných prostor knihoven, organizace odborných akcí apod.

11.1.3 MĚSTSKÁ KNIHOVNA ROKU

Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR¹⁰⁹ každoročně vyhlašuje soutěž o nejlepší městskou knihovnu roku. Záštitu nad soutěží převzal Svaz měst a obcí ČR. Cílem soutěže je ocenit nejlepší české knihovny, které jsou provozovány či zřizovány městy a motivovat je k rozšíření a zkvalitnění veřejných knihovnických a informačních služeb.

¹⁰⁸ Více zde: [Knihovna roku - mkcr.cz](http://knihovna.roku-mkcr.cz)

¹⁰⁹ Ceny udělované SKIP: <http://skipcr.cz/akce-a-projekty/knihovnicka-cena-souteze>

11.1.4 CENA ČESKÝCH KNIHOVNÍKŮ

Knihovnickou cenu uděluje výkonný výbor SKIP knihovníkům a informačním pracovníkům za dlouholetou vynikající činnost v oboru knihovnictví. Jde o prestižní ocenění udělované zejména za aktivitu spojenou s řízením, modernizací, automatizací a výstavbou knihoven a jejich sítí, odbornou konzultační účast při projektování nových či rekonstrukci starších budov knihoven, dále vědeckovýzkumné práce v knihovnictví a ve výuce knihovnických znalostí, působení v knihovnických a informačních dobrovolných stavovských organizacích.

11.1.5 MEDAILE Z. V. TOBOLKY

Medaile nese jméno po Zdeňku Václavu Tobolkovi, zakladateli Státní knihovnické školy a osobě, která prosadila knihovnictví jako studijní obor na Univerzitě Karlově. Medaili uděluje od roku 2000 Sdružení knihoven ČR a Nadace knihoven na základě návrhů členů SDRUK jedenkrát ročně u příležitosti konání konference Knihovny současnosti.¹¹⁰

11.1.6 KRAJSKÁ OCENĚNÍ

Také jednotlivé kraje oceňují činnost knihoven a knihovníků.¹¹¹

Pražská knihovnice/Pražský knihovník

- Cenu „Pražská knihovnice/Pražský knihovník“ uděluje Pražská organizace SKIP 1x ročně na návrh členky/člena pražské organizace SKIP za významný knihovnický počín nebo soustavnou činnost v oboru, která je přínosem pro region Praha nebo celý obor. Cenu tvoří diplom/certifikát + věcná cena s pražským motivem/symbolem. Cena je udělována od roku 2005.

Středočeský Kramerius

- pro neprofesionální knihovnice/knihovníky uděluje Středočeský kraj ve spolupráci se Středočeskou vědeckou knihovnou v Kladně (od r. 2012).

Papilio bibliothecalis

- Ocenění středočeského knihovníka/středočeské knihovnice za významný knihovnický počín nebo soustavnou přínosnou činnost v oboru uděluje Středočeská organizace SKIP (od r. 2011).

¹¹⁰ Dostupné z: <https://sdruk.cz/rubrika/medaile-z-v-tobolky/>

¹¹¹ STARCOVÁ, Jaroslava. Oceňování knihovnic, knihovníků a knihoven: Jak to bylo v roce 2015?. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 2016, 68(7/8), s. 267-274. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/docs/Starcov_oceovni.pdf

Cenu Librosaurus

- Cenu uděluje Jihočeská organizace SKIP příznivcům knihoven (např. starostům/starostkám, kteří se zasloužili o rozvoj knihovny, projektantům, spolupracovníkům knihoven), výjimečně knihovnicím/knihovníkům. Předává se při Malém podzimním setkání knihovníků od roku 2001.
- Od roku 2016 oceňuje jihočeská organizace SKIP knihovníky titulem Jihočeský knihovník/knihovnice roku. Nominace přichází od členů výboru, metodiček i přímo z knihovnické obce. Vybírá výbor jihočeského SKIP a ocenění předává v březnu při semináři pro knihovníky i za účasti představitelů Jihočeského kraje. Jihočeský kraj také věnuje ceny.
- V roce 2024 Městská knihovna Prachatice vyhlásila nejlepší profesionální a neprofesionální knihovnu regionu Prachatice. Chtěla by toto ocenění vyhlašovat každoročně.

Čestné uznání – Plzeňský kraj

- Za dlouholeté zásluhy, za obětavou činnost ve prospěch veřejného knihovnictví Plzeňského kraje uděluje Regionální organizace SKIP Plzeňského kraje.

Nejlepší dobrovolný knihovník Karlovarského kraje

- Uděluje od r. 2012 jednou za dva roky Karlovarský kraj a Krajská knihovna Karlovy Vary.
- Mimořádné ocenění za „Za celoživotní významný přínos k rozvoji knihovnictví v Karlovarském kraji“ – uděluje se nepravidelně od r. 2016.

Nejlepší profesionální knihovna Karlovarského kraje

- Uděluje od r. 2014 Karlovarský kraj a Krajská knihovna Karlovy Vary jednou za dva roky.

Knihovník Ústeckého kraje

- Knihovna Ústeckého kraje, příspěvková organizace, ve spolupráci s Ústeckým krajem a organizací SKIP Drsný Sever od roku 2015 vyhlašují každoročně ocenění „Knihovník Ústeckého kraje“. Cena je určena knihovnicím a knihovníkům ve veřejných knihovnách v obcích a městech s maximálním počtem 5 000 obyvatel a s pracovním úvazkem knihovníka/knihovníků do 1,0. Oceňována je jejich aktivní činnost, jíž rozvíjejí knihovnické a informační služby a podílejí se na zajištění kulturního života obce či města, kde knihovna působí.¹¹²

¹¹² Dostupné z: <https://www.knihovnauk.cz/wp-content/uploads/2024/03/Pravidla-Knihovnik-Usteckeho-kraje.pdf>

Nejlepší knihovna Libereckého kraje roku ...

- Cenu uděluje jednou za dva roky Liberecký kraj ve spolupráci s Krajskou vědeckou knihovnou v Liberci (od r. 2014). Ocenění je výrazem uznání za přínos knihovny kulturnímu životu obce a je určeno jak profesionálním, tak neprofesionálním knihovnám.
- Ceny se předávají v prosinci během Setkání knihovníků Libereckého kraje. Vítězná knihovna získává diplom a finanční odměnu ve výši 25 000 Kč, kterou poskytuje Liberecký kraj.

DRAK

- Regionální výbor SKIP 06 Drsný Sever vyhlašuje od roku 2023 regionální ocenění DRAK – DRsný Aktivní Knihovník/Knihovnice bez ohledu na věk.

Knihovník/knihovnice Libereckého kraje roku

- Cenu uděluje jednou za dva roky Regionální výbor SKIP Libereckého kraje (od r. 2012, přičemž do roku 2017 probíhalo udělování každoročně, poté se periodicita změnila na dvouletou). Soutěž se vyhlašuje ve dvou kategoriích – Knihovník/Knihovnice roku a Celoživotní přínos knihovnictví v Libereckém kraji a je určena pro profesionální i neprofesionální knihovníky.
- Ceny se předávají v prosinci během Setkání knihovníků Libereckého kraje. Ocenění knihovníci získávají diplom a finanční odměnu ve výši 1 000 Kč, kterou poskytuje Regionální výbor SKIP Libereckého kraje.¹¹³

Nejlepší venkovský knihovník Olomouckého kraje

Cenu uděluje Vědecká knihovna v Olomouci společně s Olomouckým krajem (od roku 2017). Nominováni mohou být knihovníci z obcí, v nichž je funkce knihovníka vykonávána nejvýš na 1 pracovní úvazek (40 hodin týdně). Návrh k ocenění, tzv. nominaci knihovníka, může podat zřizovatel/provozovatel dané knihovny, jakákoliv jiná knihovna Olomouckého kraje nebo fyzická osoba (např. uživatel knihovny).

Od roku 2024 je na slavnostním setkání předáno i ocenění MARK Olomouckého kraje.

Knihovník/knihovnice Královéhradeckého kraje roku¹¹⁴

- Čestné tituly Knihovnice/Knihovník roku Královéhradeckého kraje uděluje pod záštitou hejtmana krajská knihovna společně se SKIP Východní Čechy. Jedná se o ocenění dlouholetého působení

¹¹³ Dostupné z: <https://www.kvkli.cz/pro-knihovny/oceneni-knihoven>

¹¹⁴ Dostupné z: <https://www.svkhhk.cz/Pro-knihovny/Sluzby-knihovnam/Knihovnicke-souteze.aspx> a <https://www.khk.cz/scripts/detail.php?id=337623>

v knihovnictví a veřejnou pochvalu za mimořádně kvalitní práci, nikoliv o soutěž. V kategorii Veřejné knihovny nominuje oceněné krajská nebo jiná knihovna Královéhradeckého kraje, případně krajský výbor SKIP a v kategorii Malé veřejné knihovny nominují oceněné knihovníky pověřené knihovny.

Knihovna roku Královéhradeckého kraje.

- Soutěž je organizována pro knihovny v malých sídlech do 7,5 tisíce obyvatel, navazuje na pravidla a principy celostátní soutěže Knihovna roku a Vesnice roku. Cílem je ocenit nejlepší knihovny, jejich kvalitní knihovní služby a pestrá nabídku vzdělávacích a kulturních aktivit zaměřenou na místní komunitu. Cenu uděluje Rada Královéhradeckého kraje a organizuje ji Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové ve spolupráci se SKIP 08 Východní Čechy.

Cena Knihovnický anděl (Pardubický kraj)

- Knihovnám, které mají dobré výsledky, velkou měrou rozvíjejí komunitní činnosti – knihovnicím/knihovníkům, kteří se o svou knihovnu dlouhodobě dobře starají nebo zřizovatelům, kteří se v poslední době zasadili o přestěhování nebo rekonstrukci knihovny a její pěkné vybavení nebo zlepšení prostředí.

Knihovník/knihovnice Olomouckého kraje v roce ...

Knihovník/knihovnice Moravskoslezského kraje v roce ...

- pro knihovnice/knihovníky působící na nejrůznějších pozicích, kteří v období minulého a současného roku dosáhli nepřehlédnutelných výsledků ve své práci, např. realizovali nebo iniciovali mimořádný knihovnicko-informační nebo ediční počín, nebo se výrazně zasloužili o rozvoj oboru; uděluje Regionální organizace SKIP 10 Moravskoslezský a Olomoucký kraj (od r. 2011).

Knihovnická K2¹¹⁵, – Knihovna Moravskoslezského kraje roku ... (lichý rok), Knihovník/knihovnice Moravskoslezského kraje roku ... (sudý rok)

- Cena pro veřejnou knihovnu nebo její pobočku za její činnost a rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb, kulturního života a celkový rozvoj místa, ve kterém knihovna působí uděluje Moravskoslezský kraj ve spolupráci s MSVK v Ostravě (od r. 2015).

¹¹⁵ Dostupné z: <https://www.msvk.cz/pro-knihovny/ocenovani-knihoven/>

Ocenění pro nejlépe pracující neprofesionální knihovny, resp. knihovnice/knihovníky za dlouholetou činnost

- Uděluje Moravská zemská knihovna Brno (od r. 2011).

Komunitní knihovna Jihomoravského kraje

- Uděluje ji Moravská zemská knihovna v Brně od roku 2011. Cílem oceňování knihoven je ve shodě s aktuálními trendy iniciovat a podporovat rozvoj komunitních knihoven s důrazem na pořádání kulturních, vzdělávacích a komunitních aktivit a propojování komunit v místě napříč jejich zájmových, věkových, vzdělanostních, etnických či sociálních odlišností.

Knihovnická osobnost Jihomoravského kraje

- Uděluje Moravská zemská knihovna v Brně (nepravidelně od r. 2014). Cílem ocenění je podpořit aktivní knihovníky veřejných knihoven v Jihomoravském kraji a motivovat ostatní kolegy a zřizovatele knihoven (obcí) k podpoře práce a činnosti veřejných knihoven.

Velkomoravská knihovnice/Velkomoravský knihovník

- Cenu uděluje regionální výbor SKIP Velká Morava za dlouholetou vynikající činnost v oboru knihovnictví. Za tu se považují zejména nadstandardní aktivity spojené s řízením a modernizací knihoven, realizace mimořádných nebo výjimečných aktivit v oblasti knihovnictví, podíl na činnosti a aktivitách SKIP, aktivní působení v regionálním SKIP

Knihovna Zlínského kraje roku ...

Ocenění knihovnice/knihovníka – zvláštní uznání

- Knihovna Zlínského kraje roku / Knihovník Zlínského kraje roku (každoročně od r. 2013).
- Uděluje Zlínský kraj a KKFB ve Zlíně vždy 4 knihovnám a 4 osobám (z každého ze 4 okresů) pod záštitou člena Rady kraje pro kulturu a cestovní ruch.
- Kritéria hodnocení knihoven: statistické ukazatele a plnění standardů veřejných knihovnických a informačních služeb, péče o knihovní fond, vzhled knihovny a mimořádné aktivity knihovny.

Soutěž o Nejlepší knihovnici/knihovníka okresu Vsetín

- Vyhláší Masarykova veřejná knihovna Vsetín (od r. 2009).
- Udělují se maximálně dvě ocenění za hodnocený rok, oceněn může být knihovník/knihovnice kterékoli veřejné knihovny z okresu Vsetín. Cena

může být udělena jak za celoroční kvalitní práci, tak také za jednorázový výrazný počin.

Knihovna Vysočiny roku ... (od r. 2002)

- Cena je určena pro nejlépe pracujícího neprofesionálního knihovníka v každém regionu.

Čestné uznání za dlouholetou knihovnickou činnost

- Uděluje Krajská knihovna Vysočiny pod záštitou Kraje Vysočina za účasti dalších představitelů města za dlouhodobé pracovní výroní

11.2 Konference a semináře

Přehled odborných, vzdělávacích, společenských, propagačních a dalších akcí, které jsou pořádány různými subjekty v České republice i zahraničí, jsou průběžně nabízeny knihovnické veřejnosti na webu <https://www.skipcr.cz/knihovnicke-akce>.

Obsahuje především akce pořádané knihovnami různých typů, velikosti a působnosti, profesními sdruženími (SKIP, SDRUK), školami, spolupracujícími firmami, ale i dalšími pořadateli.

Zájemci o celoživotní vzdělávání a osobní rozvoj zde naleznou školení, kurzy, semináře a konference týkající se knihovnicko-informační profese a také výstavy a veletrhy, které s touto profesí souvisí.

12 KNIHOVNICKÉ ORGANIZACE

Pro jednotlivce i pro právnické osoby jsou určeny knihovnické organizace, které se zabývají mnoha okruhy knihovnické práce a otázkami knihovnictví.

Knihovnické organizace a spolky v ČR začaly vznikat ve 20. století za účelem rozvoje knihoven. V současné době se spolky snaží zlepšovat kvalitu služeb v knihovnách a pořádají různé akce na podporu čtenářství. V současné době je v ČR několik knihovnických spolků. Mezi nejvýznamnější z nich patří:

- **SKIP** (Svaz knihovníků a informačních pracovníků)¹¹⁶,
- **SDRUK** (Sdružení knihoven České republiky)¹¹⁷,
- **AKVŠ** (Asociace knihoven a vysokých škol)¹¹⁸.

12.1 SKIP – Svaz knihovníků a informačních pracovníků

Jde o dobrovolnou profesní a stavovskou organizaci knihovníků a informačních pracovníků, která má charakter občanského sdružení. Posláním SKIP je usilovat o soustavné zvyšování úrovně knihovnické a informační práce a s tím spojené prestiže oboru a o to, aby ze strany státu, zřizovatelů knihoven a informačních institucí byly vytvářeny příznivé podmínky pro jejich rozvoj a činnost.

Obrázek 26 – Logo SKIP

SKIP sdružuje právnické i fyzické osoby a je organizován na regionálním principu.

12.2 SDRUK – Sdružení knihoven

Sdružení knihoven České republiky bylo ustaveno v prosinci 1992 jako nadace s cílem koordinovat spolupráci a napomáhat rozvoji odborných a veřejných knihoven.

¹¹⁶ Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/>

¹¹⁷ Dostupné z: <https://sdruk.cz/>

¹¹⁸ Dostupné z: <https://www.akvs.cz/>

Obrázek 27 – Logo SDRUK

Jednou ze sekcí je **Sekce pro regionální funkce**; ta byla založena v roce 2002. V sekci pracují metodici krajských knihoven a odborníci Knihovnického institutu NK ČR. Programovou náplní sekce jsou aktivity směřující k vyrovnání úrovně kulturních a vzdělávacích služeb poskytovaných knihovnami působícími v obcích různých velikostí a celková podpora rozvoje služeb knihoven finančně dotovaná kraji. Sekce pořádá kromě pravidelných porad celostátní seminář ve dvouletých intervalech.¹¹⁹ V posledních letech jsou doplňkovou vzdělávací platformou i workshopy pro metodiky.¹²⁰

12.3 Asociace knihoven a vysokých škol České republiky

Asociace knihoven a vysokých škol ČR (AKVŠ ČR) vznikla v roce 2001. Založilo ji 21 veřejných vysokých škol. Asociace zastupuje vysokoškolské knihovny a prosazuje jejich zájmy při jednání se vzdělávacími organizacemi, např. s distributory informačních zdrojů a snaží se podporovat mezinárodní spolupráci těchto knihoven. Pořádá také několik akcí, například konferenci Bibliotheca academica.

Obrázek 28 – Logo AKVŠ

¹¹⁹ Blíže zde: <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-regionalni-funkce/>

¹²⁰ Například zde: <https://workshop-pro-metodiky-6.webnode.cz/>

13 SHRNUJÍCÍ OTÁZKY

OTÁZKY

V průběhu vývoje českého knihovnictví došlo ke schválení tří knihovnických zákonů. Ve kterých letech to bylo a čím byly jedinečné?

ODPOVĚDI

430/1919 Sb. – zákon o veřejných knihovnách obecních (nařízení ustanovit knihovnu v každé obci, povinnost sběru statistických dat, dozor nad nově vznikajícími knihovnami, financování knihoven...)

53/1959 Sb. – Zákon o jednotné soustavě knihoven (zvýraznění významu knihoven, zřízení Státní knihovny ČSR, vzájemná spolupráce knihoven, odborné vzdělávání knihovníků, vznik Souborného katalogu ČR, formování systému MVS...)

257/2001 Sb. – Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (nový model spolupráce knihoven a vzájemných vazeb mezi nimi)

OTÁZKY

Regionální funkce knihoven a jejich současný vývoj – vliv politických změn a nový model spolupráce knihoven – jaké mezníky můžeme v této oblasti definovat?

ODPOVĚDI

Regionální funkce knihoven jako historický proces spolupráce knihoven napříč různými typy knihoven vycházejí z celkového pojetí českého knihovnictví. Mezníky byly rok 1989 a postupný rozpad vazeb mezi knihovnami, nové legislativní dokumenty a významné svolání českých knihoven nazvané Prostějovská výzva. Návazné dokumenty vydané MK (Program podpory zajištění výkonu RF). Rok 2005 a přechod financování z gesce MK na jednotlivé kraje.

OTÁZKY

Jaká je struktura modelu fungování RF?

ODPOVĚDI

Národním centrem je NK ČR, jejíž Knihovnický institut koordinuje výkon RF. Krajskými centry jsou krajské knihovny, jejich práce spočívá ve výkonu RF, úzkou spoluprací s KI NK, krajskou i místní samosprávou, jsou metodickými centry pro knihovny v kraji a z této pozice vykonávají řadu dalších činností.

Na lokální úrovni pracují pověřené knihovny, jejichž počet stanoví podle místních specifik krajská knihovna. Ty provádějí celou škálu činností napomáhajících rozvoji a zvyšování kvality práce v menších, tzv. obsluhovaných knihovnách.

OTÁZKY

Čím je definována programová náplň výkonu regionálních funkcí v ČR?

ODPOVĚDI

Standardem kvality i kvantity služeb knihoven – jde o metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu RF; jde o soubor nároků na způsob a úroveň poskytování služeb v rámci výkonu RF. Tyto standardy jsou závazné pro krajské i pověřené knihovny.

OTÁZKY

Doporučení pro knihovny v MSK v rámci výkonu RF jsou odlišná od státem stanoveného metodického pokynu. Čím se odlišují? A jak došlo k tomu, že některé kraje mají odlišná doporučení?

ODPOVĚDI

V MSK bylo zastupitelstvem kraje schváleno doporučení, tzv. Zásady zajištění výkonu RF v MSK (rok 2007 a novela v roce 2015). Jsou zde stanoveny minimální výkony, které pověřené knihovny musí dodržovat. Propočet dotace na výkon RF se odlišuje od celostátního modelu vzhledem k vysoké lidnatosti a menšímu počtu obcí v kraji.

Po změně zákona o rozpočtovém určení daní byly v některých krajích nastaveny jiné podmínky pro výkon regionálních funkcí.

OTÁZKY

O činnosti knihoven vypovídají mnohá data – jaké jsou externí zpětné vazby?

ODPOVĚDI

Jde o statistický výkaz Kult (MK) 12-01 (dle zákona o státní statistické službě) a projekt Benchmarking knihoven.

OTÁZKY

Jaké jsou vnější vztahy knihoven a čím jsou významné?

ODPOVĚDI

Existuje řada knihovnických soutěží a ocenění, která jsou vnímána jako ohodnocení mimořádných výkonů knihoven a knihovníků Jsou významným nástrojem pro public relations, mnohdy jsou zaštiťovány obcemi i kraji.

OTÁZKY

Jaké jsou významné české knihovnické organizace?

ODPOVĚDI

- SKIP
 - SDRUK
 - Asociace knihoven a vysokých škol
-

SHRNUTÍ STUDIJNÍHO TEXTU

Studijní opora Regionální funkce knihoven je materiálem, který studentům přibližuje jednu z odborných knihovnických činností.

Úvodní kapitoly navozují historický pohled na vznik knihovních zákonů, způsoby spolupráce knihoven do roku 2002, který se stal určitým předělem v chápání systematické podpory knihoven, především v menších sídelních oblastech.

Ustanovení regionálních funkcí vycházelo z nutnosti institucionalizovat odborné knihovnické činnosti, dát jim řád, systém a možnost porovnávat kvalitu i kvantitu knihoven.

K výkonu RF byly postupně vydávány metodické pokyny (standards) pod hlavičkou Ministerstva kultury České republiky, prakticky jsou RF metodicky řízeny Národní knihovnou České republiky – Knihovnickým institutem a Sekcí pro regionální funkce při Sdružení knihoven České republiky.

Studijní opora seznamuje studenty knihovnictví s metodikou výkonu regionálních funkcí a se strukturou modelu této činnosti. Studenti se mohou podrobně seznámit i jednotlivými činnostmi, které pověřené knihovny směrem ke knihovnám obsluhovaným vykonávají.

Důležitou část opory tvoří vývoj spolupráce knihoven a RF v Moravskoslezském kraji, popsány jsou i externí zpětné vazby, které jsou významné z hlediska zpracovávání dat o knihovnách.

Významná kapitola o vnějších vztazích vymezuje okruhy týkající se knihovnických soutěží a ocenění, konferencí a seminářů a také knihovnických organizací, bez kterých by spolupráce knihoven nepřinášela zkvalitnění jejich práce.

Knihovny se v současné době stále více proměňují. Stejně jako ve světě poskytují služby digitálně (7 dní v týdnu, 24 hodin online) a obsluhují stále více heterogenních skupin uživatelů s různorodými potřebami. Knihovny pomáhají lidem získávat informace, které potřebují pro přístup k ekonomickým příležitostem, péči o své zdraví a volný čas.

Vlivem společenských a technologických změn dochází i v knihovnách k proměně jejich činnosti od čistě paměťových institucí směrem ke komunitním centrům a neformálním vzdělávacím místům (specializované informační vzdělávání či celková kultivace návštěvníka). Knihovny jsou otevřeny nejen kmenovým čtenářům, ale také široké veřejnosti. Knihovny ze své podstaty nabízejí to, co jiné instituce nabídnout nemohou (sociální, informační kapitál), a mohou tak poskytovat reálné i digitální služby.

Zásadní význam veřejných knihoven zůstává v místním působení, komunitě, která je jedinečná a nikde se neopakuje. Podstatné je umět si odpovědět na otázku, jakou úlohu bude nebo může knihovna v obci plnit? Soulad cílů zřizovatele (obce), přání stávajících i potenciálních uživatelů knihovny je nutné sladit i s cíli knihovny. Pouze tak se může knihovna stát dobrou organizací a „rozcestníkem“ k získávání informací, k občanskému vzdělávání i ke smysluplnému trávení volného času.

Sociodemografické prostředí knihoven je natolik odlišné, že nelze použít jeden univerzální model veřejné knihovny. Zásadní je podpora různých dílčích služeb, vnímání potřeb a zájmů návštěvníků knihovny, přizpůsobení místa různým skupinám uživatelů – od tichých míst a čtecích koutků, přes místa k sezení a přátelskému povídání, dětské herny až po literární kavárny.

Smyslem dnešní knihovny není vytváření obsáhlých sbírek knih a dalších dokumentů, dnešní doba směřuje k menšímu počtu knih v prostorách knihovny a k ožívování jejích prostor. Knihovny nabízejí volnočasové aktivity různým věkovým skupinám a působí jako místa sociálního kontaktu občanů.

Dobrá veřejná knihovna je místem k učení (nabídka kurzů, přístupu k informacím, ke zdrojům poznání), je místem pro inspiraci (setkávání se spisovateli, umělci, regionálními osobnostmi), místem pro aktivní tvorbu (výtvarné dílny, workshopy i kreativní činnosti) a v neposlední řadě i místem setkávání.

Rozvoj veřejných knihoven v České republice by nebyl možný bez systematické finanční i metodické pomoci, na které je stavěn výkon regionálních funkcí. Jeho komplexnost, šíře služeb, podpora ze strany krajů a krajských knihoven včetně národního metodického centra ukazuje, že spolupráce knihoven je nezbytnou cestou ke kvalitativnímu rozvoji veřejného knihovnictví.

LITERATURA

ČESKO. Vyhláška č. 88/2002 Sb. Ministerstva kultury k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 39. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-88>

ČESKO. Zákon č. 257 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

GILL, Philip. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Praha: SKIP, 2002, 127 s. ISBN 80-858-5114-8. Dostupné také z: <https://skip.nkp.cz/KeStazeni/ifla.pdf>

Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021-2027 s výhledem do roku 2030: knihovny - pilíře občanské společnosti, vzdělanosti a kultury. Praha: Národní knihovna České republiky - Knihovnický institut, 2020. ISBN 978-80-7050-734-6. Dostupné také z: <https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027>

LELKOVÁ, Marta. *Analýza vývoje regionálních funkcí knihoven ČR v letech 2002–2015*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce PhDr. Vít Richter.

LONSKÁ, Pavlína. Dánský modelový program pro veřejné knihovny. Ikaros [online]. 2014, ročník 18, číslo 3 [cit. 2016-02-02]. ISSN 1212-5075.

Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky. Praha: Ministerstvo kultury, 2017. Dostupné také z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2017_metodicky-pokyn-mkdef-7674.pdf

Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. In: *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. Praha 2019. Dostupné také z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/2019_metodicky_pokyn_mk_rf-11474.pdf

Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území ČR. In: *Ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2023. Dostupné také z: https://mk.gov.cz/doc/cms_library/metodicky_pokyn_pro_-vkis_2023_defp-17952.pdf

Prostějovská výzva. In: *Národní knihovna České republiky: Informace pro knihovny* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2015 [cit. 2025-01-13]. Dostupné z:

<https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven/archiv/RegPro.htm>

Regionální funkce knihoven. *Národní knihovna České republiky* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2025 [cit. 2025-01-13]. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/programy-podpory/regionalni-funkce-verejnych-knihoven>

Název: Zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven
Autor: PhDr. Marie Šedá
Počet stran: 91